

Länsimaisen oikeuden reseptio Japanissa 1800-luvulla,
erityisesti siviililain ja perustuslain osalta

Helsingin Yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
Vertaileva oikeushistoria
Pro gradu -tutkielma
Ohjaaja: Heikki Pihlajamäki
Laatija: Magda El Agoz
maaliskuu 2021

Tiedekunta - Fakultet - Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta		Laitos - Institution - Department -	
Tekijä - Författare - Author Magda El Agoz			
Työn nimi - Arbetets titel - Title Länsimaisen oikeuden reseptio Japanissa 1800-luvulla, erityisesti siviililain ja perustuslain osalta			
Oppiaine - Läroämne - Subject Vertaileva oikeushistoria			
Työn laji/ Ohjaaja - Arbetets art/Handledare - Level/Instructor Pro gradu -tutkielma		Aika - Datum - Month and year maaliskuu 2021	Sivumäärä - Sidoantal - Number of pages vii + 66
Tiivistelmä - Referat - Abstract <p>Tutkielma käsittelee Japanissa 1800-luvulla tapahtunutta laajamittaista länsimaisen oikeuden omaksumista. Japanin rajojen avautumisesta alkunsa saanut valtion tie kohti modernia suurvaltaa edellytti maan lainsäädännön perusteellista uudistamista. Japanin hallitus halusi luoda maalle kattavan ja kehittyneen oikeusjärjestyksen, jonka esikuvana päätettiin käyttää länsimaisia oikeusjärjestyksiä.</p> <p>Tutkielmassa tarkastellaan oikeusvertailevalla otteella tätä parikymmentä vuotta kestänyttä lainsäätämisprosessia, jonka lopputuloksena Japanin oikeusjärjestelmän voidaan lähes kokonaisuudessaan katsoa edustavan roomanis-germaanista eli mannereurooppalaista oikeusjärjestelmää. Tutkielmassa esitellään Alan Watsonin teoria oikeudellisista siirrännäisistä, ja peilataan sitä Japanin lainsäädännön länsimaistamiseen.</p> <p>Reseptiota eritellään sekä ulkoisesta että sisäisestä näkökulmasta, joista ensimmäinen viittaa reseption syihin ja toteuttamistapoihin, ja jälkimmäinen japanilaisten suhtautumiseen uuteen länsimaistyyliin oikeusjärjestelmäänsä. Ymmärrettävästi näin merkittävä lainsäädännön uudistaminen vaati sopeutumista, sillä Japanin oikeusjärjestys oli koostunut lähinnä tapaoikeudesta ja uskonnollisista moraali-ohjeista ennen kirjoitetun eurooppalaisen lainsäädännön omaksumista.</p> <p>Tutkielmassa käydään läpi varsin yksityiskohtaisesti itse lainsäätämisprosessin vaiheita ja esitellään Japanin valtiomiesten punnintaa eri länsimaisten oikeusjärjestysten välillä, kun he tekivät valintaa Japaniin parhaiten soveltuvasta lainsäädännön ja hallintomuodon mallista. Erityistä huomiota annetaan siviililaille ja perustuslaille, sillä ne olivat itsestään selvästi reseption merkittävimmät lainsäädäntöratkaisut. Tutkielmassa tarkastellaan näiden kahden lain erityispiirteitä ja vertaillaan niitä länsimaisiin, etupäässä ranskalaisiin ja saksalaisiin, esikuvuihin.</p> <p>Ollennainen osa tutkielmaa on pohdinta reseption onnistumisesta. Lopputuloksena voidaan todeta, että Japanin oikeusjärjestyksen länsimaalaistaminen kiistatta onnistui, mistä on todisteena muun muassa siviililain pysyminen voimassa lähes muuttumattomana tähän päivään asti.</p>			
Ohjaaja - Handledare Heikki Pihlajamäki			
Avainsanat - Nyckelord Oikeushistoria, oikeusvertailu, oikeudellinen siirrännäinen, reseptio, Japani, 1800-luku			
Säilytyspaikka - Förvaringsställe - Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto			
Muita tietoja - Övriga uppgifter - Additional information			

SISÄLLYSLUETTELO

1. LÄHTEET	iv
2. JOHDANTO	1
2.1. Tutkimuksen lähtökohdat	1
2.2. Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus	3
2.3. Tutkielman rakenne ja lähteet	6
3. OIKEUDELLISET SIIRRÄNNÄISET JA RESEPTIO JAPANISSA	9
3.1. Länsimaisen oikeuden ulkoinen reseptio	9
3.2. Länsimaisen oikeuden sisäinen reseptio	15
3.3. Siirrännäiset Watsonin teorian mukaan	19
3.4. Siirrännäisten ja reseption erosta	22
4. SIVIILAKI	24
4.1. Yhteiskunnallisia syitä tarpeelle saada uutta kattavampaa lainsäädäntöä	24
4.2. Vanha siviililaki	26
4.3. Uusi siviililaki eli Meiji-siviililaki	34
4.4. Vertailua länsimaiseen oikeuteen	38
5. PERUSTUSLAKI	41
5.1. Perustuslain merkityksestä	41
5.2. Viiden artiklan vala	46
5.3. Perustuslain säätäminen	48
5.4. Perustuslain sisällöstä	57
6. LOPUKSI	63

LÄHTEET

Artikkelit

Bertolini, Elisa: "Western and Japanese Constitutional Thought in the Shaping of the Role of the Japanese Emperor in the 1889 and 1946 Constitutions", *Historia Constitucional*, Vol. 19, 2018, s. 641–668.

Chen, Tsung-Fu: "Transplant of Civil Code in Japan, Taiwan, and China: With the Focus of Legal Evolution", *National Taiwan University Law Review*, Vol. 6, 2011, s. 389–432.

Chiba, Masaji: "Other Phases of Legal Pluralism in the Contemporary World", *Ratio Juris*. Vol. 11 No. 3, 1998, s. 228–245.

Dean, Meryll: "Legal Transplants and Jury Trial in Japan", *Legal Studies*, Vol. 31, No. 4, 2011, s. 570–590.

Hahn, Elliot: "An Overview of the Japanese Legal System", *Northwestern Journal of International Law & Business*, Vol. 5, No. 3, 1983, s. 517–539.

Hatoyama, Kazuo: "The Civil Code of Japan Compared with the French Civil Code", *Yale Law Journal*, Vol. 11, No. 6, 1902, s. 296–303.

Husa, Jaakko: "Oikeudellisten siirännäisten ongelmallisuus – esimerkkinä oikeussystematiikka ja hallintolainkäytön organisointi", *Lakimies*, Vol. 3, 1999, s. 376–397.

Lee, Tae Hee: "A Study on the Civil Code Dispute in Meiji Japan", *Korean Journal of Comparative Law*, Vol. 13, 1985, s. 179–196.

Legrand, Pierre: "The Impossibility of 'Legal Transplants'", *Maastricht journal of European and comparative law*, Vol. 4, No. 2, 1997, s. 111–124.

Luney, Percy R. Jr.: “Traditions and Foreign Influences: Systems of Law in China and Japan”, *Law and contemporary problems*, Vol. 52, No. 2, 1989, s. 129–150.

Mukai, Ken & Toshitani, Nobuyoshi: “The Progress and Problems of Compiling the Civil Code in the Early Meiji Era”, *Law in Japan*, Vol. 1, 1967, s. 25–59.

Okudaira, Yasuhiro: “Forty Years of the Constitution and Its Various Influences: Japanese, American, and European”, *Law and contemporary problems*, Vol. 53, No. 1, 1990, s. 17–49.

Sanders, A. J. G. M.: “The reception of Western law in Japan”, *The Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, Vol. 28, No. 2, 1995, s. 280–288.

Teubner, Gunther: “Legal Irritants: Good Faith in British Law or How Unifying Law Ends up in New Divergences”, *Modern law review*, Vol. 61, No. 1, 1998, s. 11–32.

Kirjat

Beasley, William G.: *The Meiji Restoration*, Stanford University Press, 1972.

Beckman, George M.: *The Making of the Meiji Constitution*, University of Kansas Publications, 1957.

Fält, Olavi K, Nieminen, Kai, Tuovinen, Anna & Vesterinen, Ilmari: *Japanin kulttuuri*, Otava, 1994.

Hall, John Whitney: *Japan – From Prehistory to Modern Times*, University of Michigan, 1991.

Hiroyasu, Ishikawa: *Codification, Decodification, and Recodification of the Japanese Civil Code*, teoksessa Rivera, Julio César (toim.), *The Scope and Structure of Civil Codes*, Springer, 2013.

Hozumi, Nobushige: The New Japanese Civil Code as Material for the Study of Comparative Jurisprudence, Tokyo Printing Co., 1904.

Hunter, Janet E.: The Emergence of Modern Japan: An Introductory History since 1853, seitsemäs painos, Longman Group Limited, 1995.

Husa, Jaakko: Johdatus oikeusvertailuun, Lakimiesliiton kustannus, 1998.

Husa, Jaakko: Oikeusvertailu, Lakimiesliiton kustannus, 2013.

Husa, Jaakko & Jyränki, Antero: Valtiosääntöoikeus, Lakimiesliiton kustannus, 2012.

Jansen, Marius B.: The Meiji Restoration, teoksessa Jansen, Marius B., The Cambridge History of Japan, Volume 5, the Nineteenth Century, Cambridge University Press, 1989.

Kawashima, Takeyoshi: Dispute Resolution in Contemporary Japan, teoksessa Mehren, Arthur T. (toim.), Law in Japan – The Legal Order in a Changing Society, Harvard University Press, 1963.

Keene, Donald: Emperor of Japan: Meiji and His world, 1852–1912, Columbia University Press, 2002.

Kekkonen, Jukka: Mitä on kontekstuaalinen oikeushistoria? Unigrafia Oy, 2013.

Matsui, Shigemori: The Constitution of Japan, Hart Publishing, 2011.

Nakamura, Koya: History of Japan, Board of Tourist Industry Japanese Government Railways, 1939.

Noda, Yosiyuki: Introduction to Japanese Law, yhdeksäs painos, University of Tokyo Press, 1992.

Oda, Hiroshi: Japanese Law, Butterworths, 1992.

Pound, Roscoe: The Formative Era of American Law, Little, Brown and Company, 1938.

Ryosuke, Ishii: Japanese Legislation in the Meiji Era, Kasai Publishing & Printing Co., 1958.

Sims, Richard: Japanese Political History since the Meiji Renovation, Hurst & Company, 2001.

Swale, Alistair D.: The Meiji Constitution as Miscalculation, teoksessa Edström, Bert (toim.), Turning points in Japanese history, Japan Library, 2013.

Takayanagi, Kenzo: Meiji Constitution, teoksessa Tanaka, Hideo (toim.), The Japanese Legal System, yhdeksäs painos, University of Tokyo Press, s. 621–641, 1994.

Tames, Richard: Traveller's History: Japan, UNIPress, 2016.

Tamm, Ditlev & Letto-Vanamo, Pia: Oikeuden maailma: Näkökulmia oikeuskulttuureihin, Suomalainen Lakimiesyhdistys, 2015.

Totman, Conrad: A History of Japan, toinen painos, Blackwell Publishing, 2005.

Vicente J. Francisco: Constitutional History: A Comparative Study of Different Constitutions, East Publishing, 1956.

Watson, Alan: Legal Transplant: An Approach to Comparative Law, toinen painos, University of Georgia Press, 1993.

Wilson, Robert A.: Genesis of the Meiji Government in Japan 1868-1871, University of California Press, 1957.

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen lähtökohdat

Japanin kehityskulkua sulkeutuneesta saarivaltiosta moderniksi länsimaalaistyyppiseksi maaksi pidetään yleisesti menestystarinana. Yhteiskunnan muutokset tehtiin nopeasti ja määrätietoisesti, ja valtion länsimaalaistaminen nähtiin tärkeimpänä keinona toteuttaa Japanin tavoite nousta suurvallaksi. Länsimaiset vaikutteet näkyivät varsinkin lainsäädännössä, joka luotiin lähes tyhjästä eurooppalaisten esikuvien avulla.

Japani oli 1800-luvun puoliväliin tultaessa ollut suljettuna ulkomaailmalta reilu parinsadan vuoden ajan. Matkustaminen maahan ja maasta pois oli kiellettyä, eikä ulkomaankauppaa käyty kuin rajoitetusti Kiinan ja Hollannin kanssa. Eristäytymispolitiikan syynä oli Tokugawa-shogunaatin (maata johtanut sotilashallitus) tavoite suojella japanilaista yhteiskuntaa vierailta valloittajilta ja vaikutteilta. Erityisesti taustalla oli pelko uhkaavasta Euroopasta, sillä japanilaisten valtaapitävien korviin oli kiirinyt tieto eurooppalaisten harjoittamasta kolonialismista ja kristinuskon levittämisestä.¹

Yhdysvallat alkoi kuitenkin 1800-luvulla vähitellen kiinnostua tästä salaperäisestä Itä-Aasian valtiosta, sillä voimistuneen imperialismin myötä valtiolla oli monen muun länsimaan tavoin pyrkimyksenä kasvattaa vaikutusvaltaansa maailmassa. Japani nähtiin potentiaalisena kauppakumppanina, minkä lisäksi maan avaaminen parantaisi mahdollisuuksia lisätä kauppaa Kiinan kanssa, kun merenkäynti alueella olisi vapaampaa ja turvallisempaa.²

1800-luvun puolivälissä muutkin länsimaat alkoivat painostaa Tokugawa-shogunaattia luopumaan Japanin sulkeutuneisuudesta, ja yrittivät saada sitä avautumaan ulkomaankaupalle. Vuonna 1853 tilanne kärjistyi siihen, että amerikkalainen kommodori Matthew C. Perry laivoineen saapui Japanin rannikolle aikomuksenaan avata valtio

---

¹ Sims 2001, s. 2–3.

² Jansen 1989, s. 267.

ulkomaailmalle. Perryn näennäisen ystävällinen, mutta tarvittaessa uhkaileva asenne sai Tokugawa-shogunaatin ymmärtämään, ettei maalla ollut käytännössä vaihtoehtoja, vaan eristäytymisen olisi päätyttävä.³

Perry solmi shogunaatin kanssa eräänlaisen ystävyyssopimuksen (engl. General Convention of Peace and Amity), joka takasi amerikkalaisille merimiehille vieraanvaraisen ja rauhanomaisen kohtelun Japanin merialueilla. Sopimus myös oikeutti perustamaan Japaniin amerikkalaisen konsulaatin. Tätä ystävyyssopimusta seurasi pian maiden välillä solmitut sopimukset kaupankäynnin avaamisesta, jolloin Yhdysvaltojen vaikutusvalta Japanissa jatkoi kasvamistaan.⁴

Japanin avautumisesta lähti liikkeelle valtava tapahtumien ketju, joka muutti maan yhteiskunnan rakennetta, poliittista järjestelmää ja oikeusjärjestelmää merkittävästi. Vuonna 1868 Tokugawa-shogunaatti romahti vallankumouksen seurauksena, jolloin shogunaatti instituutiona korvattiin hallituksella ja keisarin vallan vahvistamisella. Vallankumouksen syynä oli muun muassa shogunaatin länsimaita kohtaan harjoittama myöntyväisyyspolitiikka, joka kansan silmissä romutti Japanin itsemääräämisoikeutta ja osoitti shogunaatin heikkouden puolustaa japanilaisia ulkomaiselta uhalta. Tätä vallankumousta ja sitä seurannutta yhteiskunnan uudistamista kutsutaan Japanissa Meiji-restauraatioksi, ja siitä seurasi muun muassa luokkajaon ja feodaalijärjestelmän pysyvä lakkautus. Maan uusi hallitus alkoi aktiivisesti kehittää valtiota lähes kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla.⁵

Kehitystä varjosti kuitenkin länsimaiden uhkaava läsnäolo, johon ei Japanissa ollut totuttu pitkän eristyskauden takia. Mukai ja Toshitani kuvailevat tilannetta jopa kolonisaation vaaraksi japanilaisten silmissä.⁶ Tietoisesti strategiaksi alkoikin hahmottua Japanin pyrkimys kohota länsimaisten esikuviansa tasoiseksi suurvallaksi, jolloin valtiolla olisi paremmat mahdollisuudet säilyttää itsenäinen asemansa. Tämän suunnitelman alkuunpanijana toimivat erityisesti epätasapainoiset kauppasopimukset, jotka länsimaat

---

³ Sanders 1995, s. 282–283.

⁴ Totman 2005, s. 289.

⁵ Sanders 1995, s. 283.

⁶ Mukai–Toshitani 1967, s. 31.

vaativat Japanin hyväksymään. Japanin kehittymätön lainsäädäntö ja tietämättömyys länsimaiden oikeuden sisällöstä olivat suurimpia syitä, mitkä johtivat Japanin suostumaan näihin sen kannalta epäreiluihin kauppasopimuksiin. Sopimukset alettiin kuitenkin vähitellen nähdä uhkana, ja estääkseen ulkomaiden vaikutusvallan kasvamisen maassa, tulisi Japanin nopeasti osoittaa länsimaille olevansa kykenevä pitämään puoliaan myös lainsäädännöllisellä tasolla.⁷

Vuonna 1858 sopimuksia oli solmittu Yhdysvaltojen lisäksi jo Ranskan, Venäjän, Hollannin ja Englannin kanssa.⁸ Näissä sopimuksissa länsimaat edellyttivät kaupankäynnin vapauttamisen lisäksi Japania omaksumaan joitain elementtejä länsimaisesta oikeusjärjestelmästä. Japanin uusi hallitus ei kuitenkaan vastustellut sitä osaa sopimuksista, sillä yhteiskunnan tehokas uudistuminen muun muassa oikeusjärjestelmää kehittämällä nähtiin toimivimmaksi keinoksi pitää länsimaiden uhka loitolla.⁹ Bertolini onkin osuvasti todennut, että länsimaista tuli Japanille ”samanaikaisesti vihollinen, jota vastaan taistella, ja malli, jonka esikuvaa seurata.”¹⁰

1.2 Tutkimuskysymykset ja aiheen rajaus

Tutkimuksessa keskitytään Japanin avaamisesta alkaneisiin vaikutuksiin Japanin oikeusjärjestelmään. Japanin hallitus alkoi Meiji-restauraation jälkeen uudistaa maan lainsäädäntöä tavoitteenaan saada siitä mahdollisimman kehittynyt. Aikaa ei ollut niin sanotusti keksiä pyörää uudelleen, vaan maan hallitus päätti kehittää lainsäädäntöä eurooppalaisen mallin mukaan, koska sillä tavalla lainsäädännön uudistus toteutuisi mahdollisimman nopeasti.¹¹

Tutkimuksessa selvitetään, miten tämä lainsäädännön kehitysprosessi eteni, ja erityisesti sitä, miten länsimaista oikeutta kopioitiin Japaniin 1800-luvulla. Tutkimuksessa on otettu varsinaiseksi tarkastelun kohteeksi Japanin siviililaki ja perustuslaki, koska ne olivat

---

⁷ Luney 1989, s. 146.

⁸ Hiroyasu 2013, s. 268.

⁹ Sanders 1995, s. 283.

¹⁰ Bertolini 2018, s. 642.

¹¹ Sanders 1995, s. 283.

merkittävimmät saavutukset lainsäätämisen tasolla. Ne olivat tarkoituksenmukainen valinta myös niiden selvän länsimaalaisen taustan vuoksi.

Tutkimuksessa esitellään Alan Watsonin kehittänyt teoria oikeudellisista siirännäisistä ja peilataan sitä Japanissa tapahtuneeseen länsimaaisen oikeuden omaksumiseen. Läpi historian toisista oikeusjärjestyksistä on otettu vaikutteita tai kopioitu elementtejä sellaisenaan, mutta Japanin tapaus on omassa luokassaan, koska omaksumista tehtiin poikkeuksellisen määrätietoisesti ja nopeasti.

Tutkimuksessa on tarkasteltu varsin yksityiskohtaisesti itse lainsäätämisen prosessin etenemistä, koska se on tutkimuksen aiheen kannalta olennaista. Lakien luonnosteluvaiheella on suurta merkitystä, sillä siinä japanilaiset poliitikot tutkivat ja punnitsivat eri vieraiden valtioiden oikeusjärjestelmien sopivuutta Japaniin. Aiheellista on myös tuoda lakien kirjoitusprosessissa mukana olleiden henkilöiden eriäviä mielipiteitä esiin, koska niilläkin oli oma vaikutuksensa lainsäädännön lopulliseen sisältöön. Kiinnostavaa on ollut myös eritellä eri luonnostelijoiden tekemien valintojen taustalla mahdollisesti vaikuttaneita motiiveja.

Tarkastelussa on toki ollut luonnosteluvaiheen lisäksi varsinaiset kirjoitusprosessissa syntyneet lait. Niiden sisältöä esitellään nimenomaan siltä kannalta, miten paljon ne edustavat länsimaista oikeutta, eli mitä nimenomaisia oikeudellisia siirännäisiä japanilaiset päätyivät lainsäädäntöönsä kopioimaan.

Tutkimus on tehty oikeushistoriallisesta ja oikeusvertailevasta näkökulmasta käsin. Oikeushistorian kiinnostuksena on oikeudellinen muutos, ja tarkemmin sanottuna se, miten ja miksi oikeus on muuttunut. Oikeushistoriallisessa tutkimuksessa tulisikin siis aina huomioida se konteksti, missä oikeudellisia muutoksia ilmenee. Kontekstilla tarkoitetaan niitä yhteiskunnassa ja kulttuurissa tapahtuneita ilmiöitä, jotka ovat vaikuttaneet oikeuden kulloiseenkin sisältöön tai sen muuttumiseen.¹² 1800-luvun Japanissa oikeudellisen muutoksen alku on helposti kytkettävissä yhteiskunnassa tapahtuneisiin suuriin

---

¹² Kekkonen 2013, s. 6–20.

mullistuksiin eli erityisesti valtion rajojen avautumiseen, länsimaiden uhkaan ja maan hallinnon vallankumoukseen.

Oikeusvertailevan tutkimuksen kiinnostuksena on puolestaan eri oikeusjärjestelmien ja oikeusjärjestysten vertailu keskenään. Oikeusvertailussa etsitään eroja ja yhtäläisyyksiä, ja ennen kaikkea syitä niille.¹³ Oikeusvertaileva tutkimus on perusteltu valinta tämän tutkielman metodiksi, koska japanilaisen oikeusjärjestyksen uudistaminen tapahtui niin voimakkaasti kopioimalla piirteitä muista oikeusjärjestyksistä.

Varsinaisiksi tutkimuskysymyksiksi valikoitui näiden teemojen pohjalta seuraavat kysymykset:

1. Millä tavalla länsimaista oikeutta omaksuttiin Japanissa?
2. Kuinka paljon reseptiota lopulta tapahtui?
3. Miten japanilaiset suhtautuivat oikeudellisiin siirrännäisiin?
4. Voidaanko oikeudellisia siirrännäisiä pitää onnistuneena Japanin oikeusjärjestelmässä?

Meiji-kaudella tapahtui huomattava määrä uudistuksia japanilaisessa yhteiskunnassa, mutta tutkimuksessa aihe on rajattu koskemaan vain lainsäädännön uudistuksia, ja tarkemmin vielä länsimaisten piirteiden omaksumista siihen. Tarkoituksenmukaista ei ollut tutkia koko lainsäädännön uudistamista, vaan keskittyä sen sijaan tarkasti vain siviililain ja perustuslain oikeudellisiin siirrännäisiin. Maininnan tasolla on tuotu esiin muunkin lainsäädännön kehitystä.

Tutkimus on myös ajallisesti rajattu koskemaan vain 1800-luvulla tapahtunutta omaksumista. Tästä seuraa, että esimerkiksi Japanissa vuonna 1946 laadittu, edelleen voimassa oleva perustuslaki on jätetty tutkielman ulkopuolelle. Kyseisessä perustuslaissa on myös omaksuttu länsimaisia vaikutteita, mutta se oli perusteltua rajata tutkimuksen ulkopuolelle perustuslain niin erilaisen säätämisen prosessin vuoksi. Yhtenä toisen

---

¹³ Husa 2013, s. 30–39.

maailmansodan häviäjistä Japanilla oli melko vähäiset vaikutusmahdollisuudet uuden perustuslakinsa sisältöön, joten lakiin tulleet oikeudelliset siirännäiset saneltiin lähinnä Yhdysvaltojen toimesta. 1800-luvulla länsimaisen oikeuden omaksuminen perustui sen sijaan vapaaehtoisuuteen, joten oli perusteltua rajata tarkastelu koskemaan vain silloin laadittuja lakeja.

1.3 Tutkielman rakenne ja lähteet

Tutkielman ensimmäisessä osassa kerrotaan Japanin oikeusjärjestyksen uudistamiseen johtaneista tapahtumista yleisellä tasolla, eli selostetaan Japanin jokseenkin pakotettua luopumista eristäytyneisyydestä ja siitä lähtenyt avautumista länsimaille sekä käytännön tasolla että japanilaisten mielissä, minkä seurauksena länsimaiden oikeus- ja muita kulttuurillisia piirteitä haluttiin ammentaa Japanin yhteiskuntaan. Ensimmäisessä osassa esitellään myös tutkimuskysymykset, jotka tiivistetysti ilmaistuna liittyvät oikeudellisten siirännäisten tarkasteluun japanilaisessa oikeusjärjestyksessä.

Toisessa osassa tarkastellaan länsimaisen oikeuden omaksumista Japanissa sekä ulkoisesta että sisäisestä näkökulmasta. Ulkoista reseptiota koskevassa kappaleessa kerrotaan syitä lainsäädännön uudistamisprosessille ja sille, miksi ja miten siinä päätettiin hyödyntää nimenomaan länsimaista oikeutta. Kappaleessa keskitytään siis kuvaamaan reseption toteutumista käytännössä. Lisäksi kerrotaan lyhyesti siitä, miten Japanin oikeushistoriassa on aiemmin hyödynnetty vaikutteita muista oikeusjärjestyksistä. Kappale sisäisestä reseptiosta puolestaan keskittyy tarkastelemaan japanilaisten reaktioita reseptioon ja sitä, omaksuttiinko länsimaiset vaikutteet Japanin oikeusjärjestelmään kirjoitetun lainsäädännön lisäksi käytännön tasolla, eli omaksuivatko japanilaiset länsimaisen lainsäädännön aidosti osaksi oikeuskulttuuriaan.

Toisessa osassa esitellään myös Alan Watsonin 1970-luvulla kehittänyt teoria oikeudellisista siirännäisistä. Siirännäisten määritelmä selitetään ja kerrotaan siirännäisten omaksumisen eri toteutustavoista. Kappaleessa on myös esitetty eri tahojen esittämää kritiikkiä Watsonin teoriaa kohtaan, ja pohdittu sen sopivuutta kuvaamaan

Japanissa tapahtuneita muutoksia maan oikeusjärjestelmässä. Lopuksi vertaillaan lyhyesti oikeudellisen reseption ja siirrännäisten käsitteitä.

Kun teorit siirrännäisistä ja reseptiosta ylipäätään on esitelty, päästään tarkastelemaan, miten lainsäädännön muutosprosessi ulkomaisine vaikutteineen eteni käytännössä. Tutkielman kolmannessa osassa käydäänkin yksityiskohtaisesti läpi Japanin siviililain säätämistä. Liikkeelle lähdetään jälleen kontekstuaalisesta näkökulmasta, eli pohditaan yhteiskunnallisten muutosten vaikutusta siihen, miksi siviililain säätäminen koettiin 1800-luvun lopulla Japanissa tarpeelliseksi. Kolmannessa osassa kuvataan sekä niin sanottua vanhaa siviililakia että uutta, paranneltua Meiji-siviililakia. Merkittävämpänä erona näiden kahden välillä on eri oikeusjärjestyksen käyttäminen lähteenä, nimittäin vanhassa siviililaissa ensisijainen lähde oli Ranskan siviililaki, kun taas Meiji-siviililaissa käännyttiin saksalaisen oikeuden puoleen. Kappaleessa esitellään kummankin version osalta luonnosteluprosessia ja siviililain lopullista sisältöä. Vanhan siviililain osalta tuodaan toki esiin myös siinä esiintyneet ongelmalliset seikat, jotka vaikuttivat tarpeeseen aloittaa luonnosteluprosessi lähestulkoon alusta, ja siihen, että koettiin perustellummaksi kopioida saksalaista oikeusjärjestystä ranskalaisen sijaan.

Tutkielman neljännessä osassa esitellään jokaisen oikeusvaltion kulmakiveä, eli perustuslakia. Japanissa ei ollut ollut varsinaista perustuslakia ennen 1800-luvun loppua, joten ensimmäisenä esitellään taustaa perustuslain säätämisprosessille. Osassa tuodaan esiin muun muassa muutoksia japanilaisessa poliittisessa rakenteessa ja keisarin asemassa, mitkä vaikuttivat tarpeeseen säätää valtiolle oma perustuslaki. Neljännessä osassa esitellään myös niin sanottu viiden artiklan vala, jota voidaan pitää ensimmäisenä askeleena kohti perustuslakia. Seuraavaksi käydään läpi perustuslain luonnosteluprosessi. Liikkeelle lähdetään japanilaisten valtaapitävien tekemästä punninnasta eri länsimaalaisten hallintomuotojen välillä, kun he harkitsivat tarkoituksenmukaisinta valintaa Japanin esikuvaksi. Seuraavaksi esitellään eri valtiomiesten luonnoksia perustuslakia varten, ja keskitytään niissä esiintyneisiin eroavaisuuksiin. Lopuksi tarkastellaan lopullisen perustuslain sisältöä, ja verrataan sitä perinteiseen länsimaiseen kuvaan perustuslaista.

Viidennessä ja viimeisessä osassa esitellään kokoavia johtopäätelmiä länsimaisen oikeuden omaksumisesta Japanissa 1800-luvulla. Osassa kerrataan reseption kulkua ja pohditaan sen onnistumista. Viidennen osan voi siis sanoa tiivistävän vastaukset johdannossa esitettyihin tutkimuskysymyksiin.

Tutkielmassa on käytetty lähteenä monipuolisesti eri artikkeleita ja kirjoja, joita on pyritty tarkastelemaan nimenomaan oikeusvertailevasta näkökulmasta käsin. Huomionarvoista on, että merkittävä osa lähteistä ovat japanilaisten tutkijoiden kirjoittamia, mikä on otettu huomioon lähdekriittisenä seikkana, sillä joistain (erityisesti vanhemmista) teoksista saattoi paistaa läpi jopa hieman nationalistinen sävy. Tämä on toki Japanin historia huomioiden ymmärrettävä, ja suorastaan varsin mielenkiintoinen seikka.

Huomautettakoon, että tutkielmassa on käytetty tarkoituksellisesti sekä käsitettä ”oikeusjärjestys” että ”oikeusjärjestelmä”. Nämä termit erotetaan oikeustieteellisessä tutkimuksessa usein toisistaan, vaikka esimerkiksi Husa on todennut, ettei se oikeusvertailevassa tutkimuksessa usein ole välttämättä mahdollista. Husa määrittelee oikeusjärjestyksen oikeusnormien muodostamaksi kokonaisuudeksi, mikä tarkoittaa esimerkiksi kirjoitettua lainsäädäntöä, tapaoikeutta ja oikeuskäsitteitä. Käsite kuvaa siis oikeuslähteitä, eli voimassa olevaa oikeutta. Oikeusjärjestelmä puolestaan on hänen mukaansa usein huomattavasti laajempi termi, joka pitää sisällään oikeusjärjestyksen, mutta myös elementtejä oikeudellisesta ajattelusta ja oikeuskulttuurista.¹⁴ 1800-luvun Japanin tapauksessa ei nähdäkseeni ole syytä tehdä tarkkaa erottelua näiden käsitteiden välille, koska länsimaisen oikeuden omaksuminen oli niin laajaa, että reseptiossa voidaan perustellusti nähdä olevan piirteitä sekä varsinaisen oikeusjärjestyksen että oikeusjärjestelmän kopioimisesta. Tämän vuoksi tässä tutkielmassa näiden termien eri merkitysisällölle ei anneta suurta painoarvoa, vaan kumpaakin on käytetty eri yhteyksissä.

---

¹⁴ Husa 2013, s. 30.

2 OIKEUDELLISET SIIRRÄNNÄISET JA RESEPTIO JAPANISSA

2.1 Länsimaisen oikeuden ulkoinen reseptio

Japanin avautumisen jälkeen oli nopeasti selvää, että Japanin ja länsimaiden lainsäädännön välillä oli huomattava ero kehittymisen osalta. Pitkään kestäneen eristäytymisen vuoksi Japani ei kyennyt alkuun olemaan länsimaiden kanssa tasavertainen kauppakumppani kehittymättömän ja vähäisen lainsäädäntönsä vuoksi.¹⁵ Japanin hallitus koki sen takia, että länsimaisen oikeuden omaksuminen asettaisi Japanin samalle, yhtä edistykselliselle tasolle länsivaltojen kanssa. Hallituksella oli kuitenkin myös sisäpoliittinen motiivi: oikeusjärjestelmän tehostaminen voisi vahvistaa uuden hallituksen valtaa. Tätä tavoitetta silmällä pitäen parhaaksi tavaksi länsimaisen oikeuden omaksumiseen katsottiin kirjallisessa muodossa olevat lakikoonnokset eli kodifikaatiot. Meiji-hallitus valikoi varsin nopeasti päämääriensä parhaiksi toteuttajiksi ranskalaiset ja saksalaiset oikeusjärjestelmät, ja niitä edustavat kodifikaatiot.¹⁶

Näistä tavoitteista lähti liikkeelle pari vuosikymmentä kestänyt lainsäätämisen prosessi, jonka seurauksena 1880- ja 1890-luvuilla Japanissa annettiin useita merkittäviä lakeja. Tätä ennen Japanissa oli hyvin vähän kirjoitettua lainsäädäntöä, ja sen sijaan väestö kunnioitti perinteistä tapaoikeutta, joka oli varsin uskontoväritteistä.¹⁷

Vielä 200- ja 300-luvuilla Japanin yhteiskunnan hierarkia ja sosiaaliset suhteet olivat perustuneet vahvasti shintolaisuuden oppeihin. Myöhemmin kungfutselaisuus kiristi tätä ihmisten välistä hierarkiaa entisestään. Yhteiskunnan uskonnollista sävyä lisäsi 600-luvulla Japaniin levinnyt buddhalaisuus.¹⁸

Japaniin oli siis jo ennen 1800-lukua omaksuttu vaikutteita ulkoa, ja monet näistä omaksutuista opeista olivat palvelleet valtion johdon poliittisia tavoitteita. Uskonnon ja

---

¹⁵ Bertolini 2018, s. 641.

¹⁶ Sanders 1995, s. 283.

¹⁷ Luney 1989, s. 145.

¹⁸ Luney 1989, s. 145.

tapaoikeuden määrittelemät sosiaaliset säännöt edustivat lainsäädäntöä, ja valta oli keskittynyt keisarille ja alueellisille päälliköille. 700-luvulla Japanilla oli Kiinasta kopioitu keskitetty valtion organisaatio ja poliittiset instituutiot, ja myös keisarin vahvan vallan esikuvana toimi Kiinan despoottinen keisari.¹⁹ Kiinasta oli kopioitu myös esimerkiksi aikakausien määräytyminen keisarin valtakausien mukaan ja naisten kykenemättömyys toimia keisarina.²⁰

800-luvulla keskushallinto heikkeni ja sotilaallinen luokka alkoi kerätä valtaa, jolloin keisarin rooli heikkeni lopulta vain nimelliseksi. Lopulta 1100-luvulla perustettiin sotilashallitus, ja sen myötä syntyi feodalistinen yhteiskunta, joka oli voimassa aina Meiji-restauraatioon saakka. Voimassa ollut lainsäädäntö oli lähinnä tapaoikeutta tai feodalistisia suhteita koskevia sääntöjä. Lainsäädäntö toimi valtion viranomaisten valvonta- ja pakkokeinona, joten se ei varsinaisesti tarjonnut kansalaisille oikeuksia. Kansalaisilta odotettiin kuuliaisuutta ja sosiaalisten sääntöjen kunnioittamista.²¹

1800-luvulla Japanin lainsäädännön kehittämistyön yhteydessä maan hallitus päätti ennen länsimaiden puoleen kääntymistä tarkastella, voisiko Kiinan oikeutta käyttää jälleen esikuvana Japanin uudistumispyrkimyksissä. Kuten yllä todettua, Kiinasta oli jo omaksuttu Japaniin 1300-luvulla Kiinan kungfutselainen filosofia ja etiikka.²² Vuonna 1870 säädetty ensimmäinen rikoslaki perustui puolestaan suurelta osin kiinalaisiin ritsuryō-lakeihin sekä Ming- ja Qing-dynastioiden aikaisiin lakeihin. Nämä kuitenkin osoittautuivat liian vanhanaikaisiksi, eivätkä ne siitä syystä soveltuneet palvelemaan Japanin tavoitetta saavuttaa länsimaiden kanssa tasavertainen poliittinen ja taloudellinen asema.²³

Kiinan lainsäädännön nopean tarkastelun jälkeen Japanin valtaapitävät kohdistivat katseensa länsimaihin. Euroopassa oli useita potentiaalisia vaihtoehtoja sille, mistä lähdettäisiin omaksumaan sisältöä uudistettavalle oikeusjärjestelmälle. Swale tuo kuitenkin esiin näkemyksen, jonka mukaan nämä länsimaiden edustamat

---

¹⁹ Luney 1989, s. 145.

²⁰ Fält ym. 1994, s. 130.

²¹ Luney 1989, s. 146

²² Luney 1989, s. 129.

²³ Oda 1992, s. 26.

lainsäädäntömallit heijastivat kyseessä olevan valtion oikeusjärjestelmää ja yhteiskuntaa, ja olivat osoittaneet toimivuutensa juuri siinä ympäristössä. Hänen mukaansa ulkomaisten instituutioiden ja oikeuden siirtäminen Japaniin edellyttäisi sen vuoksi huomattavaa alkuperäisen lähteen muokkaamista.²⁴ Swalen näkemys voi olla perusteltu, jos pohditaan oikeudellisten siirräntäisten onnistumista yleensä, mutta Japanissa ulkomaista oikeutta omaksuttiin varsin menestyksekkäästi, ja monessa tapauksessa hyvin suoraan alkuperäistä lähdeä mukailen. Swale ei siis välttämättä ole oikeassa väittäessään onnistuneen reseption vaativan aina merkittävää muokkaamista kohdevaltiossa.

Syy sille, miksi Japani halusi nimenomaan omaksua lainsäädäntöä ulkoa, eikä luoda omaa oikeusjärjestelmäänsä, oli kiire. Kuten yllä on todettu, länsimaat koettiin uhaksi, joka tuli torjua mahdollisimman nopeasti. Japanilla ei siis ollut aikaa kehittää japanilaista lainsäädäntöä, vaan lainsäädäntö tuli saada siirrettyä maahan valmiina. Toinen syy oli toki se, että ulkomaalaisten tunkeuduttua maahan kävi nopeasti selväksi, että länsimaiden oikeusjärjestelmät ja sivistys ylipäättään olivat huomattavasti japanilaista kehittyneempiä. Länsimainen oikeus näyttäytyi siis japanilaisten silmissä houkuttelevalta, ja se koettiin tavaksi saavuttaa valtaa ja vaurautta. Kiireellisen aikataulun vuoksi valinta mannermaisesta oikeuden ja common law'n välillä oli sangen helppo: ensiksi mainittu tarjosi kirjoitettuihin lakikoonnoksineen nopean mahdollisuuden reseptioon, kun taas common law olisi edellyttänyt lainsäädännön kehittymistä oikeuskäytännössä hitaasti ajan saatossa.²⁵

Varsinaisessa lainkirjoitusprosessissa japanilaiset joutuivat kiireessä opettelemaan vieraiden oikeusjärjestysten käsitteitä ja sääntöjä, jotka erosivat vanhoista kungfutselaisista opeista huomattavasti. Lainkirjoittajat joutuivat valikoimaan Japanin etuja parhaiten toteuttavat säännökset, ja tässä usein jouduttiin etenemään ”yrityksen ja erehdyksen kautta”, kuten Luney asiaa kuvaa. Lopulta jopa improvisaatiolla oli oma roolinsa lakien kirjoittamisessa.²⁶ Noda myös huomauttaa, etteivät japanilaiset lainsäätäjät edes aina ymmärtäneet kopioimiaan länsimaisia säännöksiä. Ulkomaisten lakien lainaaminen oli lisäksi ajoittain varsin sekavaa, minkä seurauksena yhdessä laissa saattoi

---

²⁴ Swale 2013, s. 121

²⁵ Luney 1989, s. 147.

²⁶ Luney 1989, s. 147.

olla siirrännäisiä sekä saksalaisesta että ranskalaisesta lainsäädännöstä. Luonnostelijoilta puuttui siis varsinainen punainen lanka, eikä käsitteitäkään aina harmonisoitu eri lakien välillä.²⁷

Tässä vaiheessa todettakoon, että Euroopasta oli omaksuttu tietoa länsimaisesta oikeudesta Japaniin jo ennen varsinaista Japanin avautumista, mutta varsin vähän. Japani oli jo ennen avautumistaan käynyt kauppaa hollantilaisten kanssa, jotka olivat tuoneet Japaniin kauppatavaran lisäksi tietoa eurooppalaisista poliittisista ja lainsäädännöllisistä piirteistä. Esimerkiksi ajatus luonnonoikeudesta oli rantautunut Japaniin 1800-luvun alussa Hollannista. Tästä huolimatta hollantilaisella oikeusjärjestyksellä ei ollut Japanin tulevaan lainsäädäntöön niin suurta vaikutusta, kuin esimerkiksi jo mainituilla Ranskalla ja Saksalla.²⁸

Vuonna 1881 Japanissa päätettiin, että maan ensimmäinen perustuslaki mallinnettaisiin preussilaisen esikuvan eli Preussin vuoden 1850 perustuslain mukaan. Kyseisen kodifikaation voidaan katsoa olleen konservatiivinen, eikä kovinkaan demokraattinen.²⁹

Japanin perustuslaki hyväksyttiin vuonna 1889 ja se tuli voimaan marraskuun 29. päivänä vuonna 1890. Se oli voimassa noin viidenkymmenen vuoden ajan tarjoten Japanille ensimmäistä kertaa sen historiassa valtion johtoa ja yhteiskuntajärjestelmää yleisesti koskevia sääntöjä. Perustuslain johdanto-osassa todettiin, että se oli lahjoitus (engl. grant) keisarilta alamaisilleen. Perustuslaissa oli säädetty myös kansalaisille kuuluvista perusoikeuksista, mutta ne olivat vielä varsin tehottomia, koska perustuslaki ei tarjonnut erityistä keinoa ihmisille vaatia niiden toteuttamista.³⁰

Japanin ja länsimaisten monarkioiden merkittävimpana erona voidaan pitää sitä, että Japanissa keisarin katsotaan olevan jumalallinen ja hänen roolinsa rikkumatonta ikuisesti. Jumalallinen rooli muistuttaa sinänsä muitakin itsevaltiaita, mutta Japanissa erona se, että keisari ei ole vain jumalallista alkuperää, vaan häntä pidetään itse elävänä jumalana. Japanin keisarin valta on myös varsin uskonnollisesti väritynyttä, ja Bertolini jopa väittää,

---

²⁷ Noda 1992, s. 58.

²⁸ Oda 1992, s. 26.

²⁹ Sanders 1995, s. 283.

³⁰ Sanders 1995, s. 283.

ettei keisarin poliittisella vallalla sen sijaan ole perinteisesti ollut kovinkaan suurta merkitystä. Keisarin tosiasiallinen valta ei siis ole ollut erityisen voimakasta, vaan hän on lähinnä toiminut valtion seremoniallisena päämiehenä ja myyttisenä hallitsijahahmona. Todellinen valta oli siis perinteisesti Japanissa ollut shogunaatilla, tosin tämän vallan katsottiin kuitenkin olevan keisarilta peräisin.³¹

Keisarilla oli uuden perustuslain mukaan suvereniteetti, jonka sanottiin olevan jumalallista alkuperää perinteisen shintolaisuuden mukaisesti. Keisari käytti lainsäädäntövaltaansa ministereiden neuvojen perusteella, ja tuomiovaltaansa tuomioistuinten välityksellä. Tavallisten tuomioistuinten toimivallan ulkopuolelle jätettiin hallinnolliset asiat, ja niitä varten perustettiin erityinen hallintotuomioistuin, joka toimi osana hallituksen toimeenpanovaltaa. Armeija oli suoraan alisteinen keisarille. Pohjimmiltaan tämä uusi perustettu perustuslaillinen monarkia oli kaukana parlamentaarisesta demokratiasta. Parlamentti oli melko edustamaton ja sen tarkoitus oli ainoastaan avustaa ja tukea keisaria, ja valtioministerit olivat hekin keisarin nimittämiä ja vastuussa vain keisarille.³²

Keisarillinen instituutio on kokenut laajoja muutoksia, mutta on silti onnistunut säilyttämään asemansa Japanin yhteiskunnan tukipilarina. Tämä on ollut omiaan luomaan eräänlaista jatkuvuuden tunnetta huolimatta kahdesta massiivisesta muutosaalosta, jotka länsimaisen oikeuden reseptio sai aikaan.³³

Perustuslaki oli konservatiivisuudestaan huolimatta japanilaisille merkittävä uudistus. Perinteisesti uskonnolla oli ollut Japanissa iso rooli hallinnossa ja yhteiskunnassa yleisestikin, mutta uudessa perustuslaissa tähän oli tarkoitus tulla muutos. Tätä joidenkin japanilaisten näkemysten mukaan liiallista maallistumista vastustaakseen hallitus julkaisi vuonna 1890 keisarillisen määräyksen koulutuksesta. Määräyksessä yhdisteltiin shintolaisuutta, kungfutselaisuutta ja länsimaisia näkemyksiä valtiosta. Kansakunnan hyveiksi määriteltiin perinteisiä japanilaisia moraalisääntöjä, kuten uskollisuus keisaria kohtaan, vanhempien kunnioitus sekä tottelevaisuus ja kuuliaisuus. Valtio identifioitiin

---

³¹ Bertolini 2018, s. 645.

³² Sanders 1995, s. 283.

³³ Bertolini 2018, s. 643.

olevan yhtä kuin keisari. Toiseen maailmansotaan asti keisarillinen määräys koulutuksesta toimi kansakunnan virallisena eettisenä ohjeena.³⁴

Perustuslain lisäksi saksalaisesta oikeudesta omaksuttiin muitakin kodifikaatioita, kuten siviililaki, kauppalaki, siviiliprosessilaki, rikoslaki ja rikosprosessilaki. Vuoteen 1900 mennessä Japani olikin niin sanotusti saksalaistanut oman oikeusjärjestelmänsä, mikä tyydytti Japanin hallituksen länsimaalaistumis- ja modernisointipyrkimyksiä.³⁵ Mukai ja Toshitani toteavat olevan erittäin huomionarvoista, että valtio kykeni säätämään näin suuren määrän moderneja lakeja niin lyhyessä ajassa. He tuovat myös esiin, että nämä laaditut, edistyskellisinä pidettävät säädöskokoelmat heijastelevat osaltaan Japanin nopeaa kehitystä kohti suurvalta-asemaa.³⁶ Japanin lainsäädäntö oli lopulta kokonaisuudessaan sulautettu romaanis-germaaniseen oikeuteen.³⁷

Japani hyödynsi länsimaista omaksumaansa tietoa onnistuneesti kaikilla yhteiskunnan alueilla, mutta säilytti silti oman kulttuurisen identiteettinsä. Toisen maailmansodan jälkeistä muutosta on sen sijaan kuvattu traumaattiseksi, koska muutos tapahtui tällöin pakotetusti hävityn sodan jälkeen, ja ulkomaisen vaikutuksen koettiin tunkeutuvan syvemmälle japanilaisen yhteiskunnan perinteisiin. Japanin hallitukselle annettiin tällöin vain hyvin vähän mahdollisuuksia vaikuttaa itse lainsäädännöllisiin muutoksiin, mikä koettiin arvovaltakysymykseksi.³⁸

Bertolini on kuvannut tästäkin huolimatta länsimaisen oikeuden reseptiota Japanissa kokonaisuudessaan hyvin onnistuneeksi, koska käytännössä tapahtunut lainsäädännön ja instituutioiden omaksuminen oli menestyksekkästä, mutta valtio onnistui silti ”japanistamaan” nämä muutokset, eli sulauttamaan ne osaksi Japanin yhteiskuntaa ja oikeusjärjestelmää. Hän pitää reseptiota erityisen onnistuneena siitäkin syystä, että Japanin kulttuuri eroaa niin suuresti länsimaiden kulttuurista. Näin laajamittainen vieraan

---

³⁴ Sanders 1995, s. 284.

³⁵ Sanders 1995, s. 284.

³⁶ Mukai–Toshitani 1967, s. 26.

³⁷ Sanders 1995, s. 285.

³⁸ Bertolini 2018, s. 642.

oikeusjärjestelmän tehokas kopioiminen on vaatinut japanilaisilta valtavasti sinnikästä työtä.³⁹

Bertolini tuo kuitenkin esiin, että osa tutkijoista on sitä mieltä, että länsimaisten konseptien hyväksymisessä on vielä edelleenkin ongelmia japanilaisten keskuudessa. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, että Japanissa suositaan tuomioistuinten ulkopuolista riidanratkaisua, ja siinä, että kollektiivisille oikeuksille annetaan suurempi painoarvo, kuin yksilön oikeuksille.⁴⁰

2.2 Länsimaisen oikeuden sisäinen reseptio

1800-luvun lopun länsimaisen oikeuden reseption seurauksena on selvää, että Japanilla on ulkoisesti katsottuna länsimaalaistyylinen oikeusjärjestelmä. Sanders kuitenkin aiheellisesti pohtii, missä määrin tämä omaksuttu oikeusjärjestelmä heijastaa japanilaista niin sanottua Volksgeistia⁴¹ (kansanhenkeä), eli sitä, ovatko japanilaiset ulkoisen reseption lisäksi omaksuneet länsimaisen oikeuden osaksi oikeusvakaumustaan.⁴²

Japanin johtavan vertailevan oikeustieteilijän Yosiyuki Nodan mukaan japanilaiset ovat kautta historian hyötyneet vieraista kulttuureista ja omaksuneet niistä hyödyllisiksi kokemiaan piirteitä osaksi oikeusjärjestelmäänsä. Meiji-restauraatiossa länsimaista omaksutut lait ja instituutiot olivat kuitenkin aikanaan luotu aivan erilaiseen yhteiskuntaan, kuin mitä Japani oli 1800-luvulla. Länsimaiden oikeusjärjestykset perustuivat pääsääntöisesti yksilön vapauteen ja tasa-arvoon, kun taas Japanissa oli jo pitkään edellytetty kuuliaisuutta ja tiukkoja yhteiskuntaluokkia. Noda huomauttaa, että vaikka Japani onnistui sinänsä todella hyvin Saksan ja Ranskan lainsäädäntöjen jäljittelyssä, jäi silti kansalaisten harteille omaksua nämä säännökset käytännön tasolla osaksi kulttuuriaan.

---

³⁹ Bertolini 2018, s. 642.

⁴⁰ Bertolini 2018, s. 643.

⁴¹ Termi on peräisin oikeuden historiallista koulukuntaa edustaneelta saksalaiselta juristilta Friedrich Carl von Savignyltä.

⁴² Sanders 1995, s. 285.

Valtio ja sen väestö joutuivat siis sopeutumaan uusiin lakeihin, jotka edustivat monelta osin aivan päinvastaisia arvoja, kuin mihin japanilaiset olivat vuosisatojen ajan tottuneet.⁴³

Sanders viittaa japanilaisen oikeusantropologi Masaji Chiban näkemyksiin Japanin tavasta omaksua vaikutteita vieraista kulttuureista. Chiba on kuvannut japanilaista muiden kulttuurien omaksumistapaa ”ameeban kaltaiseksi ajatteluksi ja käytökseksi”. Tällä hän tarkoittaa sitä, että japanilaisten tekemä omaksuminen muuttaa jatkuvasti muotoaan ja mukautuu muuttuvaan ympäristöönsä, mutta onnistuu tästä huolimatta säilyttämään oman identiteettinsä. Chiban mukaan tämä japanilaisten ameebamainen luonteenlaatu tulisikin ottaa huomioon, kun arvioidaan länsimaisen oikeuden asemaa siirrännäisenä Japanin oikeusjärjestelmässä.⁴⁴ Yllä tuotu Bertolinin näkemys Japanin lainsäädännön siirrännäisten onnistumisesta vastaa tätä Chiban teoriaa, sillä Bertolinin näkemys länsimaisen oikeusjärjestyksen ”japanistamisesta” kuvaa juurikin oman identiteetin säilyttämistä reseptiosta huolimatta. Oda on tähän liittyen huomauttanut, että japanilaisten länsimaisiin säännöksiin tekemät muokkaukset olivat paikoin jopa niin merkittäviä, ettei lopputuloksesta pystynyt välttämättä enää tunnistamaan säännöksen alkuperäistä länsimaista lähdettä.⁴⁵

Yllättäen Chiban mukaan länsimaisen kulttuurin ja lainsäädännön omaksuminen on ollut käytännössä huomattavasti kapeampaa kuin mitä tutkijat ovat yleensä väittäneet. Hänen mukaansa tämän todistaa esimerkiksi se, että keisarin vahva asema, japanilainen perhejärjestelmä, tiukahko hierarkia ja yleinen kunnioitus harmoniaa kohtaan olivat länsimaisen oikeuden reseption jälkeenkin edelleen keskeisessä roolissa japanilaisessa yhteiskunnassa. Hän jopa kuvaa japanilaisten keskuudessa ilmennyttä eräänlaista vastareaktiota toteamalla, että japanilaiset myöhemmin korvasivat vähitellen osan omaksumistaan länsimaisista säännöistä ja menettelytavoista omalla perinteisellä tapaoikeudellaan. Tämä näkyi Chiban mukaan peräti virallisella tasolla asti, jossa japanilaisen tapaoikeuden vaikutuksen pystyi havainnoimaan vielä reseption jälkeenkin. Osa tapaoikeudesta oli sisällytetty kirjoitettuun lakiin, osa ilmeni länsimaisen

---

⁴³ Noda 1992, s. 58.

⁴⁴ Sanders 1995, s. 286.

⁴⁵ Oda 1992, s. 9.

lainsäädännön japanilaisvaikutteisen tulkinnan kautta.⁴⁶ Chiba onkin kommentoinut, että vaikka Japanin oikeusjärjestelmän länsimaalaistamista pidetään yleisesti yhtenä onnistuneimmista esimerkeistä oikeudellisista siirrännäisistä, ei se välttämättä sitä ole muutoin kuin kirjoitettua lakia tarkasteltaessa. Tällä hän viittaa juuri siihen, että perinteisellä japanilaisella tapaoikeudella oli länsimaisen oikeuden reseptiosta huolimatta edelleen jossain määrin vahva asema Japanissa.⁴⁷

Sanders jatkaa samalla hieman varautuneella linjalla toteamalla, että on selvää, että osa omaksutuista länsimaisista ratkaisuista ovat jäytäneet japanilaisia vielä pitkään reseption jälkeen. Eniten japanilaisia näyttäisi hänen tulkintansa mukaan hämmentävän käsitys länsimaisen oikeusjärjestelmän perusolemuksesta. Japanilaisille käsite "rule of law" (oikeusvaltioperiaate) tuntuu nimittäin Sandersin mukaan olevan erityisen vaikea sisäistää. Japanilaisille lakia tärkeämpääkin tuntuu usein olevan moraali.⁴⁸ Tämä on toki nähdäkseen helposti selitettävissä tapaoikeuden ja uskonnon perinteisesti vahvalla asemalla Japanin yhteiskunnan historiassa. Sanders itsekin huomauttaa, että perinteisessä Tokugawan ajattelutavassa laki oli nähty ennen kaikkea keinona ylläpitää moraalista ja sosiaalista järjestystä. Lailla ei siis perinteisesti Japanissa ole nähty itsetarkoitusta.⁴⁹ Japanilaisilla on siis varmasti ollut paljon sopeutumista ajatukseen siitä, että kaiken julkisen vallan tulisi perustua lakiin, ja varsinkin siinä, että laki tarjoaa yksilöille myös vapauksia ja oikeuksia, eikä ole vain rajoittava ja velvollisuuksia asettava tekijä.

Huolimatta vahvasta länsimaisesta vaikutuksesta perinteinen japanilainen moraalikäsitys on säilyttänyt asemansa Sandersin mielestä hämmästyttävän hyvin.⁵⁰ Tässä hänen mielipiteensä vastaa siis hyvin pitkälti yllä kerrottua Chiban kuvausta reseption rajoittumisesta ainoastaan viralliselle lainsäädäntötasolle. Vaikka Japanissa on omaksuttu lukuisia länsimaisia elementtejä kirjoitettuun lainsäädäntöön, niiden tulkinta ja soveltaminen eroaa usein huomattavasti alkuperäisestä länsimaisesta ympäristöstään. Kuten Bertolini toi esiin, japanilaiset pyrkivät välttämään oikeudenkäyntejä, ja esimerkiksi

---

⁴⁶ Sanders 1995, s. 286.

⁴⁷ Chiba 1998, s. 235.

⁴⁸ Sanders 1995, s. 286.

⁴⁹ Sanders 1995, s. 286.

⁵⁰ Sanders 1995, s. 286.

yksityisoikeudellisissa asioissa sovittelua pidetäänkin tarkoituksenmukaisimpana ratkaisukeinona. Osoituksena tästä, Japanissa on vakiintuneesti ollut huomattavasti vähemmän sekä oikeudenkäyntejä että juristeja asukaslukuun nähden, kuin muissa teollisuusmaissa.⁵¹

Myös japanilainen oikeussosiologian tutkija Takeyoshi Kawashima on kuvannut japanilaisten jossain määrin vastahakoista suhtautumista kirjoitettuun lainsäädäntöön, yksilön oikeuksiin ja oikeudenkäynteihin. Hänen teoriansa mukaan Japanissa ihmisten välisiä suhteita pidetään enemmän puhtaasti sosiaalisina kuin lakiin perustuvina. Japanissa ei hänen mukaansa ole perinteisesti ollut sellaista länsimaalaisten tunnustamaa käsitystä oikeasta, lainmukaisesta toimintavasta, mikä oikeuttaisi yksilöä vaatimaan muita käyttäytymään etujensa mukaisesti.⁵² Sandersin esiin tuoma oikeudenkäyntien vähäinen määrä Japanissa voidaan nähdä osoituksena siitä, että Kawashiman teoria on perusteltu. Kawashiman näkemys on lisäksi samansuuntainen kuin Chiban, sillä myös hän korostaa japanilaisten varsin vahvaa kiinnittymistä moraali- ja tapaohjeisiin enemmän kuin kirjoitettuun lainsäädäntöön.

Kawashiman teorian pohjalta Noda on huomauttanut, että japanilaiset suhtautuvat lakiin välineenä, jota valtio käyttää halutessaan saada tahtonsa läpi, eli laki on japanilaisten silmissä käytännössä synonyymi rangaistukselle. Japanilaiselle laki on Nodan mukaan näin ollen ei-toivottu, jopa vastenmielinen asia, ja tavoitteena on, ettei sen kanssa joutuisi tekemisiin. Japanilaiset kokevat hänen mukaansa suorastaan häpeällisenä jonkun haastamisen oikeuteen omien oikeuksiensa ajamiseksi, tai jopa sen, jos henkilön nimi tulee mainituksi oikeudenkäynnin yhteydessä. Japanilaiset eivät siis hänen mukaansa ”suoraan sanottuna pidä laista”.⁵³ Nodan havainnot tukevat Chiban esittämää tulkintaa japanilaisten maltillisesta ja jopa jossain määrin rajoitetusta länsimaisen oikeusjärjestelmän omaksumisesta. Nodan näkemys menee kuitenkin jossain määrin Chiban ja Kawashiman teorioita pidemmälle, sillä hänen teoriassaan laki on japanilaisten silmissä esitetty huomattavasti negatiivisemmassa valossa, kuin kahden viimeksi mainitun.

---

⁵¹ Sanders 1995, s. 286.

⁵² Kawashima 1963, s. 58.

⁵³ Noda 1992, s.159.

Luney jatkaa samalla linjalla kuin edellä kuvatut tieteilijät, ja onkin huomauttanut, että länsimaisen oikeuden sulautumisen seurauksena Japaniin ei suinkaan syntynyt puhdasta eurooppalaista siviilioikeutta, vaan oikeusjärjestelmä, joka edusti kyllä länsimaista lainsäädäntöä, mutta myös japanilaista perinnettä ja moraalikäsitystä. Hän toteaa, että varsinaisen reseption jälkeisessä vaiheessa tapahtui japanilaisen tavanomaisen oikeuden sulautuminen länsimaiseen kirjoitettuun lakiin. Japanilainen yhteiskunta erosi huomattavasti länsimaisista, joten japanilaiset olivat pakotettuja soveltamaan uusia lakejaan tilanteisiin, joihin niitä ei oltu alun perin tarkoitettu. Tämän vuoksi käytännön lain soveltamisessa ja tuomioistuinten ratkaisutoiminnassa oli pakko täyttää tällaisia lainsäädännön aukkoja runsaalla tulkinnalla. Lopulta syntyi japanilainen oikeusjärjestelmä, jossa eurooppalainen oikeusjärjestys oli aktiivisesti sulautettu japanilaiseen kulttuuriin ja moraaliiin.⁵⁴

2.3 Oikeudelliset siirrännäiset Watsonin teorian mukaan

Oikeushistorioitsija Alan Watsonin 1970-luvulla kehittämän teorian mukaan oikeudellinen siirrännäinen (engl. legal transplant) on yksittäisen säännön tai kokonaisen oikeusjärjestelmän kopioimista luovuttajavaltiolta vastaanottajavaltiolle. Watson toteaa, että suurin osa länsimaalaisesta modernista yksityisoikeudesta juontaa juurensa suoraan roomalaiseen oikeuteen tai englantilaiseen common law -järjestelmään.⁵⁵ Watson myös viittaa teoriansa tueksi Roscoe Poundin näkemykseen, jonka mukaan oikeushistoria koostuu suurelta osin oikeudellisten ainesosien lainaamisesta toisista oikeusjärjestelmistä toisiin.⁵⁶ Oikeudelliset siirrännäiset eivät siis ole mikään uusi asia, mutta harvassa tapauksessa vaikutteiden omaksuminen vieraasta oikeuskulttuurista on tapahtunut yhtä määrätietoisesti, nopeasti ja laaja-alaisesti kuin 1800-luvun Japanissa.

Watson kuvaa onnistunutta oikeudellista siirrännäistä vertaamalla sitä elinsiirtoon: ”siirrännäinen kasvaa uudessa ympäristössään ja tulee osaksi uutta ympäristöään, aivan kuin se olisi jatkanut kehitystään alkuperäisessä elinympäristössään.” Siirrännäisen

---

⁵⁴ Luney 1989, s. 150.

⁵⁵ Watson 1993, s. 21.

⁵⁶ Pound 1938, s. 94.

myöhempää kehitystä uudessa isäntäjärjestelmässä ei siis pidä hänen mukaansa sekoittaa siirrännäisen hylkimiseen.⁵⁷ Japanin tapauksessa tämä teoria ilmenee esimerkiksi siinä, että länsimaista omaksuttuja lakeja tulkittiin usein japanilaisen oikeuskulttuurin näkökulmasta, jolloin perinteinen japanilainen tapaoikeus säilytti asemaansa esimerkiksi tuomioistuinten ratkaisukäytännössä, jossa tapaoikeus yllä kerrotun mukaisesti täytti kirjoitetun lainsäädännön aukkoja. Watsonin teorian mukaisesti tätä ei pidä suinkaan tulkita niin, että Japani torjui oikeudellisia siirrännäisiään, vaan päinvastoin se toimii esimerkkinä siirrännäisten luonnollisesta kehitymisestä uudessa kontekstissaan. Siirrännäisten tietoinen muokkaaminen tai hitaasti tapahtuva luonnollinen muokkaantuminen oikeuskäytännössä eivät siis tarkoita Watsonin mukaan sitä, että reseptio olisi epäonnistunut, vaan ne ovat välttämätön osa uuden ympäristön sopeutumista siirrännäisiin.

Watsonin mukaan vapaaehtoinen oikeudellisten siirrännäisten omaksuminen voi tapahtua kolmella tavalla, kun kyseessä on koko oikeusjärjestelmän tai suuren osan siitä kopioiminen. Ensimmäisessä versiossa ihmiset ottavat lähtövaltion lain mukaansa, kun he muuttavat alueelle, jossa ei ole vastaavan tasoista sivilisaatiota. Toisessa versiossa muuttavat ihmiset ottavat lakinsa mukaan alueelle, jossa puolestaan on jo vastaavan tasoista sivilisaatiota. Kolmannessa tavassa ihmiset omaksuvat vapaaehtoisesti toisen oikeusjärjestelmän käyttöönsä.⁵⁸ Japanissa toteutunut länsimaisen oikeuden siirrännäisten omaksuminen kuuluu itsestään selvästi tähän viimeisimpään tapaan. Vaikka kimmoke tapahtumaketjuun lähti ainakin osittain ulkomaiden painostuksesta ja uhkaavasta läsnäolosta, tapahtui varsinainen länsimaalaisen oikeusjärjestelmän omaksuminen kuitenkin vapaaehtoisesti. Japanilaiset itse kokivat, että yhteiskuntansa modernisoimisen edellytyksenä oli edistyksellisen, eli käytännössä länsimaisen, oikeuden kopioiminen osaksi japanilaista oikeusjärjestelmää. Tämä vapaaehtoisuus on nähdäkseni varmasti ollut eräs taustatekijä länsimaisen oikeuden reseption onnistumisessa, sillä Japanilla oli valta vapaasti harkita jokaisen länsimaisen lain ja yksittäisen säännöksen sopivuutta Japanin

---

⁵⁷ Watson 1993, s. 27

⁵⁸ Watson 1993, s. 30.

oikeusjärjestykseen, ja tarvittaessa muokata niitä ennen niiden hyväksymistä, kuten esimerkiksi Oda on tuonut esiin.⁵⁹

Watsonin teoria oikeudellisista siirrännäisistä oli innovatiivinen ja urauurtava. Se muutti vertailevan oikeustieteen perinteistä käsitystä oikeudellisista perheistä ja oikeusjärjestelmistä, ja tarjosi konkreettisen käsitteen niin sanottujen hybridijärjestelmien, millaisena Japanikin voidaan nähdä⁶⁰, tarkasteluun. Teoria on kuitenkin saanut myös arvostelua osakseen. Sosio-oikeudelliset vertailijat kritisoivat Watsonin siirrännäisteoriaa siitä, ettei siinä tarpeeksi tunnusteta oikeuskulttuurin merkitystä.⁶¹ Esimerkiksi Pierre Legrand kyseenalaisti Watsonin teorian ja väitti sen olevan suorastaan mahdoton, koska ensinnäkin Watsonin käsitys säännöstä on hänestä puutteellinen, ja toiseksi säännöt eivät pysty yksinään ”matkustamaan”.⁶²

Gunther Teubner jatkoi jopa vielä kriittisemmällä linjalla, ja totesi oikeudellisen siirrännäisen olevan harhaanjohtava metafora, ja hänestä kuvaavampi termi olisi sen sijaan ”oikeudellinen ärsyke” (engl. legal irritant). Hän perustelee tätä sillä, että sana ”siirrännäinen” luo väärän vaikutelman siitä, että siirretty materiaali säilyisi siirrossa identtisenä, ja jatkaisi elämäänsä uudessa ympäristössä samaan tapaan kuin luovuttajaisännässä. Hänestä ulkomaisen oikeuden omaksuminen kansalliseen oikeusjärjestykseen toimii siirrännäisen sijaan ärsykkeenä, joka saa aikaan erinäisiä muutoksia ja kehityskulkuja.⁶³ Tamm ja Letto-Vanamo ovat myös kuvanneet Watsonin termiä siirrännäisistä huomattavan kriittisesti toteamalla sen olevan harhaanjohtava ja vain osittain informatiivinen.⁶⁴

Myös Jaakko Husa on ottanut kantaa Watsonin näkemykseen siirrännäisistä, ja kritisoi teoriaa siitä, ettei se huomioi riittäväällä tavalla siirron olosuhteita, vaan olettaa siirron aina tapahtuvan helposti. Watsonin teorian puutteena onkin hänen mukaansa se, ettei teoria

---

⁵⁹ Oda 1992, s. 9.

⁶⁰ Esim. Hahn 1983, s. 522. Hybridijärjestelmällä tarkoitetaan tässä yhteydessä oikeusjärjestelmää, jossa on yhdistelty piirteitä kahdesta tai useammasta eri oikeusjärjestelmästä.

⁶¹ Dean 2011, s. 570.

⁶² Legrand 1997, s. 114.

⁶³ Teubner 1998, s. 12.

⁶⁴ Tamm–Letto-Vanamo 2015, s. 7.

kiinnitä tarpeeksi huomiota erilaisiin olosuhteisiin, joiden seurauksena siirrännäinen ei välttämättä toimikaan tarkoituksenmukaisesti, tai sen omaksuminen on odotettua ongelmallisempaa.⁶⁵ Watsonin teoriaa voidaankin pitää jokseenkin rajoittuneena, koska se ei riittävästi ottanut huomioon oikeuskulttuurin ja muun kontekstin merkitystä reseptiossa. Myöhemmässä tuotannossaan hän kuitenkin otti nämäkin huomioon, ja myönsi kulttuurilla olevan merkitystä siinä, miten reseptoitu sääntö muokkaantui uudessa ympäristössään.⁶⁶

Modernia japanilaista oikeusjärjestelmää voidaan kuvata hybridiksi, jossa kansalliseen tapaoikeuteen on sekoittunut Ranskan ja Saksan 1800-luvun kodifioidut lait, ja sittemmin myös toisen maailmansodan jälkeiset angloamerikkalaiset vaikutteet. Watsonin teesi siitä, että lainsäädännön kopioiminen on ensisijainen väline oikeusjärjestelmän kehitykseen, sopii hyvin kuvaamaan Japanin oikeusjärjestelmää. Vaikka Japani omaksui huomattavan määrän länsimaisia vaikutteita, se ei kuitenkaan ollut pelkästään toisinto ulkoisista esikuvistaan. Sen sijaan Japaniin siirrettyjä oikeusjärjestelmän osia on muokattu ja täsmennetty siten, että ne ovat lähinnä tarjonneet puitteet japanilaiselle oikeuskulttuurille kehittyä omaksi uniikiksi järjestelmäkseen. Näin ollen 1800-luvun länsimaisen oikeuden reseptio Japaniin on oivallinen esimerkki Watsonin teoriasta oikeudellisista siirrännäisistä.⁶⁷

2.4 Siirrännäisten ja reseption erosta

Oikeudellisen siirrännäisen käsite on mahdollista erottaa toisesta oikeusvertailuun liittyvästä keskeisestä käsitteestä, eli reseptiosta, joka on siirrännäistä huomattavasti vanhempi termi. Sillä tarkoitetaan vastaanottavaan oikeusjärjestelmään toisesta oikeusjärjestelmästä omaksuttuja sääntöjä tai kokonaisuuksia. Reseptio voi perustua tarpeeseen (tarvereseptio), jolloin omaksutaan sellaisia sääntöjä, joita omassa oikeusjärjestelmässä ei ole, tai vaihtoehtoisesti reseption syynä voi olla toisen oikeusjärjestelmän kokeminen ylivertaisena (auktoriteettireseptio).⁶⁸ Näiden vapaaehtoisuuteen perustuvien reseption muotojen lisäksi reseptio voi perustua paktoon,

---

⁶⁵ Husa 1999, s. 379.

⁶⁶ Dean 2011, s. 570.

⁶⁷ Dean 2011, s. 570.

⁶⁸ Tamm-Letto-Vanamo 2015, s. 6.

eli vastaanottajavaltio veloitetaan omaksumaan toisen maan oikeusjärjestelmän piirteitä (pakkoreseptio).⁶⁹

Merkittävä esimerkki reseptiosta on roomalaisen oikeuden reseptio Eurooppaan keskiajalla. Erityisen laajaa omaksuminen oli Saksassa, minkä seurauksena saksalainen oikeus kuuluu mannermaiseen eli roomanis-germaaniseen oikeusjärjestelmään.⁷⁰ Reseptio tapahtui käytännössä erityisesti tuomioistuinten ratkaisutoiminnan kautta, sillä ne hyödynsivät roomalaista oikeutta silloin, kun tapaukseen ei ollut sovellettavissa muuta oikeuslähdettä. Myöhemmin myös saksalaisen oikeuden merkkiteos siviililakikirja (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) kirjoitettiin hyvin vahvasti roomalaiseen oikeuteen nojaten.⁷¹ Tällä tapahtumaketjulla on ollut huomattava merkitys myös Japanin oikeusjärjestelmän sisältöön, sillä Japanissa puolestaan on omaksuttu saksalaista oikeutta, kuten tutkielman edetessä tarkemmin käy ilmi.

Husa erottaa siirrännäiset reseptiosta sillä perusteella, kuinka mittavasta oikeuden omaksumisesta on kyse. Hän viittaa Mattilan näkemykseen, jonka mukaan vain laajassa oikeusjärjestelmän osien omaksumisessa voi olla kyse varsinaisesta reseptiosta. Husan mukaan siirrännäisestä puolestaan puhutaan yleensä silloin, kun kyseessä on vain jokin yksittäinen vieraan oikeuden osa, kuten jokin säännös tai instituutio.⁷² Huomaamme tämän näkemyksen olevan vastoin Watsonin alkuperäistä määritelmää oikeudelliselle siirrännäiselle, sillä Watsonin mukaan se voi hyvinkin kuvata myös kokonaisen oikeusjärjestelmän kopioimista. Nähdäkseni reseption ja siirrännäisten välille ei olekaan tarkoituksenmukaista tehdä tiukkaa rajanvetoa tai erottelua, vaan hyväksyä sen sijaan näkemys siitä, että ne kumpikin viittaavat samaan asiaan, eli vieraan oikeuden ainesosien omaksumiseen, lainaamiseen tai kopioimiseen.

---

⁶⁹ Husa 1998, s. 89.

⁷⁰ Tamm-Letto-Vanamo 2015, s. 29.

⁷¹ Tamm-Letto-Vanamo 2015, s. 48.

⁷² Husa 1999, s. 378.

3 SIVIILILAKI

3.1 Yhteiskunnallisia syitä tarpeelle saada uutta kattavampaa lainsäädäntöä

Japanin siviililain alkuperäisenä tarkoituksena oli mahdollistaa keinot vastustaa länsimaiden painostuksesta solmittuja epäreiluja sopimuksia ja luoda puitteet yhtenäisille kaupankäyntimarkkinoille. Näistä tavoitteista molemmat toteutuivat. Japanin onnistunut kokemus länsimaisen lainsäädännön omaksumisesta toimi myös esimerkkinä muille Aasian valtioille, kuten Korealle ja Kiinalle, jotka kummatkin kutsuivat japanilaisia oikeustieteilijöitä auttamaan omien siviililakiensa laatimisessa 1800-luvun lopulla. Japanin oikeuden länsimaalaistaminen voidaankin nähdä tapahtumaketjuna, jonka seurauksena muukin Itä-Aasian oikeus länsimaalaistui.⁷³

Hatoyaman mukaan tärkein syy siviililain omaksumiseen liittyi yhteiskunnassa tapahtuneisiin rakenteellisiin ja poliittisiin uudistuksiin. Meiji-restauraation seurauksena keisarille palautettiin tosiasiallinen valta, jolloin feodaalijärjestelmästä samalla luovuttiin. Feodalismi oli perustunut Japanissa daimioiden johtamiin lääneihin, joita oli noin 300. Daimiot olivat lääninherroja, joilla oli lähestulkoon täydellinen yksinvalta omassa läänissään. Valtaoikeudet pitivät sisällään myös siviili- ja rikosoikeudellisen tuomiovallan.⁷⁴

Yhteiskunta oli feodalismien lisäksi jaettu luokkiin: samurait (sotilaat), maanviljelijät, käsityöläiset ja kauppiat.⁷⁵ Näiden luokkien ulkopuolelle jäi ihmisryhmä, joita kutsuttiin nimityksellä ”ei-ihmiset”. He muodostivat niin sanotun kyläläisten joukon, mikä oli yhteiskunnan alinta kastia.⁷⁶ Tämän feodaali- ja luokkajärjestelmän seurauksena yhteiskunta oli varsin hajanainen, mihin tuli selkeä muutos vuoden 1868 vallankumouksen seurauksena. Tällöin feodaalijärjestelmä lakkautettiin, ja tilalle perustettiin suora keskushallinto, jonka alaisuudessa koko valtio oli. Yhtenäisemmän yhteiskunnan luomisessa auttoi myös luokkajaon poistaminen, jolloin ihmisistä tuli ainakin teoriassa tasa-

---

⁷³ Chen 2011, s. 397.

⁷⁴ Hatoyama 1902, s. 297.

⁷⁵ Hatoyama 1902, s. 297.

⁷⁶ Matsui 2011, s. 6.

arvoisia lain silmissä. Tiettyyn luokkaan kuulumisen sijaan kansalaiset olivat jatkossa vapaita valitsemaan ammattinsa. Uusia tuomioistuimia oli perustettava, jotta ihmisten yhtäläinen asema lain edessä pystyttäisiin takaamaan myös käytännössä.⁷⁷

Myös perinteistä japanilaista perhejärjestelmää heikennettiin, minkä seurauksena perheenjäsenet olivat jatkossa rikosoikeudellisesti ja muutoinkin vastuussa toimistaan maan hallinnolle. Huomattavaa oli myös perheenjäsenille myönnetty itsenäinen omistusoikeus ja oikeus harjoittaa liiketoimintaa omissa nimissään.⁷⁸

Maa- ja meriliikenteen yhteyksien parantaminen edisti maan kaupallista toimintaa, ja yritysten perustamiseen kannustettiin muutenkin. Korkeakoulutus oli aiemmin ollut lähestulkoon yksinomaan samuraiden ja papiston oikeus, mutta nyt sitä laajennettiin koskemaan huomattavasti suurempaa osaa kansasta.⁷⁹ Naiset tosin saivat oikeuden korkeakoulutukseen vasta 1900-luvun alussa.⁸⁰ Koulutusta siivitti eteenpäin vielä tätäkin enemmän käyttöönotettu kansallinen koulutusjärjestelmä, joka mahdollisti opetukseen osallistumisen mahdollisimman monelle.⁸¹

Hyvin nopeasti huomattiin, ettei voimassa ollut varsin alkeellinen ja pirstaleinen lainsäädäntö pysynyt vauhdilla muuttuvan ja kehittyvän yhteiskunnan perässä. Yllä kuvatut sosiaaliset ja poliittiset muutokset edellyttivät, että myös Japanin lainsäädäntöä päivitetään ja täydennetään vastaamaan näitä nopeita muutoksia. Tarve lainsäädäntöuudistukselle ilmenee esimerkiksi laintasoisista ohjeista, jotka valtioneuvosto antoi tuomareille ratkaisutoimintaa varten. Ohjeet kertoivat ikään kuin oikeuslähdehierarkian, jota tuomareiden tuli noudattaa tuomiovaltaa käyttäessään. Ensisijainen lähde oli lainsäädäntö, jos käsillä olevaan tapaukseen löytyi nimenomaisesti soveltuva laki. Jos lakia ei ollut, tuli noudattaa maantapaa. Mikäli maantapakaan ei soveltunut tapaukseen, tuli tuomareiden hyödyntää periaatteita oikeudenmukaisen lopputuloksen saavuttamiseksi. Periaatteiden valitseminen ja jopa niiden tarkan sisällön

---

⁷⁷ Hatoyama 1902, s. 297.

⁷⁸ Hatoyama 1902, s. 297.

⁷⁹ Hatoyama 1902, s. 297.

⁸⁰ Fält ym. 1994, s. 133.

⁸¹ Hatoyama 1902, s. 297.

määrittäminen jäi kuitenkin kokonaan tuomareiden harkintavaltaan.⁸² Koska Japanissa puuttui kattava kirjallinen lainsäädäntö, oli tapaoikeudella näin ollen hyvin suuri rooli.

Hatoyama tekee tässä mielenkiintoisen vertauksen antiikin Roomaan, jossa vastaavalla tavalla ulkomaisten vaikutteiden myötä syntyi tarve perustaa preettori peregrinuksen virka, joka käyttäisi tuomiovaltaa roomalaisten ja peregrinien (muut kuin Rooman kansalaiset) välisissä kiistoissa. Tuomiovallan käyttämiseen ei annettu kuitenkaan erityisiä sääntöjä, vaan myös preettorien tuli ratkaista riidat oikeudenmukaisiksi kokemiensa periaatteiden avulla. Vasta myöhemmin näiden ratkaisujen pohjalta kehitettiin varsinainen oikeudenkäyttöjärjestelmä.⁸³

Muuttuvassa yhteiskunnassa japanilaiset tuomarit joutuivat kohtaamaan täysin uudenlaisia tapauksia, joihin heidän piti keksiä oikeuslähde, johon tukeutua. Tuomarit alkoivatkin katsella rajojen yli, ja tutustua Euroopan ja Yhdysvaltojen oikeuteen. Ratkaisujen pohjaksi otettiin koko ajan enenevässä määrin länsimaisesta oikeusjärjestelmästä löydettyjä periaatteita. Tuomarit pyrkivät valikoimaan sellaisia periaatteita, joiden katsottiin olevan mahdollisimman yleisiä ja laaja-alaisia. Länsimaalaisen oikeuden omaksumisessa tuomareita tukivat oikeustieteen tutkijat ja juristit. Oikeudenkäyttöjärjestelmä kehittyi siis käytännössä tuomareiden ratkaisutoiminnan kautta, vastaavalla tavalla kuin yllä olevassa Rooma-esimerkissä. Tämä ei kuitenkaan riittänyt vastaamaan Japanin yhteiskunnan taloudellisia ja poliittisia tarpeita, vaan kysyntä kirjoitetulle, systemaattiselle lainsäädäntökokonaisuudelle kasvoi jatkuvasti.⁸⁴

3.2 Vanha siviililaki

Konkreettisia esimerkkejä oikeudellisista siirrännäisistä Japanissa ovat Japanin siviililaki ja perustuslaki. Aasian valtioissa tapahtui varsin merkittävästi 1800- ja 1900-luvuilla länsimaisen oikeuden omaksumista, ja Japani oli ensimmäinen valtio, jossa tapahtui yllä kuvattu oikeudellisen siirrännäisen omaksuminen, kun länsimaista siirrettiin paikalliseen

---

⁸² Hatoyama 1902, s. 297.

⁸³ Hatoyama 1902, s. 297.

⁸⁴ Hatoyama 1902, s. 298.

oikeusjärjestelmään länsimainen siviililaki.⁸⁵ Hiroyasu kutsuu Japanin siviililakia ”vertailevan oikeustieteen hedelmäksi”, koska siinä omaksuttiin ja yhdisteltiin useaa ulkomaista siviililakia.⁸⁶

Ennen siviililain säätämistä Japanissa ei ollut yleistä, kaikkiin kansalaisiin sovellettavaa lainsäädäntöä. 600- ja 700-luvuilla säädettiin Kiinan oikeudesta omaksuttuja niin sanottuja ritsuryō-lakeja, jotka säätelivät enimmäkseen rikos- ja hallinto-oikeutta. Nämä kuitenkin menettivät merkityksensä, kun hallintojärjestelmä vaihtui feodalistiseen järjestelmään 1100-luvulla.⁸⁷

Vuoden 1868 Meiji-restauraation seurauksena feodaalisesta Japanista oli muodostumassa moderni valtio, jossa herättiin yhteiskunnan uudistumisen myötä tarpeeseen luoda valtiolle ajanmukaisempi oikeusjärjestelmä.⁸⁸ Tässä tavoitteessa lähdettiin hakemaan vaikutteita edistyksellisinä pidetyistä länsimaista. Vaikutteiden ottaminen ei kuitenkaan tapahtunut ilman paikallista vastustelua, sillä jotkut japanilaiset näkivät länsimaisen ideologian jopa uhkana perinteiselle japanilaiselle tapaoikeudelle ja oikeudellisille traditioille.⁸⁹ Eriäviä mielipiteitä heräsi myös siviililain sisällöstä, ja erityisesti siitä, mitä länsimaista esikuvaa sen perustana olisi parasta käyttää. Väittely siviililain ympärillä oli jopa niin voimakasta, että sitä on myöhemmin kutsuttu termillä Minpoten Ronso, eli kiista siviililaista.⁹⁰

Japanilla oli halu kehittyä kapitalistiseksi valtioksi, mutta sillä oli hyvin vähän tätä tavoitetta tukevaa olemassa olevaa lainsäädäntöä. Siviililain säätämisen eräs tarkoitus olikin siivittää Japanin talouskasvua mahdollistamalla se lainsäädännön puittein. Japanissa oli myös pistetty merkille, että Ranskan siviililaki oli ympäri maailmaa otettu malliksi kapitalistiselle järjestelmälle, joten luonnollisesti se herätti ensimmäisenä Japanin mielenkiinnon, kun esimerkkiä siviililaille lähdettiin hakemaan.⁹¹

---

⁸⁵ Chen 2011, s. 391.

⁸⁶ Hiroyasu 2013, s. 267.

⁸⁷ Noda 1992, s. 23.

⁸⁸ Lee 1985, s. 179.

⁸⁹ Chen 2011, s. 391.

⁹⁰ Lee 1985, s. 179.

⁹¹ Mukai–Toshitani 1967, s. 31.

Ennen varsinaista Ranskan siviililain omaksumista Japanissa laadittiin pienimuotoisempia, yksittäisiä siviililakeja. Nämä toimivat ikään kuin ensiapuna yhteiskunnan muutostilanteessa esiin nousseita oikeudellisia tarpeita varten. Esimerkkeinä tällaisista laeista mainittakoon vuoden 1873 laki maankiinnityksen asiakirjoista ja vuoden 1880 maiden siirtosääntö. Yhteiskunnassa oli kuitenkin kasvava tarve yhtenäiselle, kootulle siviililaille.⁹²

Japanin hallituksen oli sovittava yhteen paikallinen olemassa oleva oikeuskulttuuri ja toiveet uudesta, nykyaikaisemmasta oikeusjärjestyksestä. Yhteensovittamisen tavoitteena oli saada Japanille lainsäädäntö, jolla olisi mahdollisimman laaja kansakunnan hyväksyntä. Oikeusjärjestelmän uudistamisella haluttiin myös osaltaan vastustaa länsimaiden kanssa solmittuja epäreiluiksi koettuja (pakko)sopimuksia, jotka mahdollistivat ulkomaisten lakien soveltamisen Japanissa. Länsimaat perustelivat näitä epäreiluja sopimuksia sillä, että Japanin oma oikeusjärjestelmä oli niiden silmissä vanhanaikainen ja ennen kaikkea epäreilu ulkomaalaisille, joten sopimuksilla yritettiin taata ulkomaalaisten suojattu asema Japanissa. Sopimukset katsottiin Japanissa kohtuuttomiksi ja epäoikeudenmukaisiksi, mikä motivoi Japanin hallitusta aloittamaan japanilaisen oikeusjärjestelmän uudistamisen. Modernisointi nähtiinkin keinona yrittää vastustaa länsimaisten vahvaa asemaa avatussa Japanissa.⁹³

Yksi uudistamisen tavoitteista oli siviililain säätäminen, jonka valmistelun Meiji-hallitus aloitti vuonna 1870. Huomionarvoista on, että siviililakia alettiin luonnostella lähes samaan aikaan, kuin Meiji-hallitus perustettiin. Hallitus myös vei prosessia johdonmukaisesti eteenpäin koko säätämisprosessin ajan.⁹⁴ Tämä osoittaa konkreettisesti, miten kiireellisenä ja tärkeänä projektina lainsäädäntöuudistamista pidettiin. Lain valmistelussa hallitusta avusti oikeusministeriön hallinnoima virasto, joka oli myös vastuussa ulkomaisten oikeusjärjestelmien tarkastelusta. Oikeusministerinä toiminut Eto Shimpei puolestaan halusi nopeuttaa prosessia, ja piti riittävänä Ranskan vuoden 1804 siviililain suoraa kääntämistä japaniksi. Hänen sanotaan jopa todenneen, että ”riittää, jos Ranskan

---

⁹² Chen 2011, s. 393.

⁹³ Chen 2011, s. 392.

⁹⁴ Mukai–Toshitani 1967, s. 28.

siviililaissa vaihtaa Ranskan Japaniksi tai keisarikunnaksi”. On selvää, että tämän jopa epätoivoisen vauhdittamisinnon syynä voidaan nähdä yllä kerrottu halu vastustaa länsimaiden uhkaa. Tämä ei kuitenkaan ollut ainoa syy, vaan nationalististen ja poliittisten tavoitteiden lisäksi taustalla oli yhtä lailla aito halu uudistaa ja luoda japanilaista lainsäädäntöä.⁹⁵

Eton laatimalla käännöksellä voidaan kuitenkin katsoa olleen suurta käytännön merkitystä, sillä se tarjosi ensimmäistä kertaa japanilaisille tietoa länsimaisesta oikeudesta japanin kielellä. Käännöksellä oli myös vaikutusta myöhemmin laadittuun lainsäädäntöön ja tuomioistuinten ratkaisukäytäntöön.⁹⁶ Varsin mielenkiintoinen yksityiskohta on, että siviililain luonnostelijoiden tuli keksiä japaniksi länsimaalaiseen oikeuteen itsestään selvästi kuuluvia sanoja, kuten oikeus ja vapaus.⁹⁷ Noda toteaa, että länsimaisista laeista tehdyt käännökset voivat modernin juristin silmissä vaikuttaa vaillinaisilta ja puutteellisilta, mutta 1800-luvun lopun Japanissa ne edustivat ensimmäistä varsinaista kosketusta länsimaiseen oikeuteen.⁹⁸ Niitä voidaankin hyvällä syyllä pitää jopa käännekohtana Japanin oikeushistoriassa.

Ministeri Ogi kieltäytyi kuitenkin hyväksymästä Eton laatimaa käännöstä siviililaista, koska hänen näkemyksensä mukaan sen rooli suorana käännöksenä Ranskan siviililaista ei palvellut Japanin tarpeita. Näin ollen Japanin hallitus kääntyi Ranskan puoleen, ja kutsui ranskalaisen oikeustieteen professori Gustave Emile Boissonaden avustamaan uuden siviililain luonnostelussa. Ogi myös perusti toimielimen, jonka vastuulla siviililain muodostaminen oli.⁹⁹

Boissonade luonnosteli alkuun rikoslain ja rikosprosessilain, jotka tulivat voimaan vuonna 1882. Nämä olivat ensimmäiset modernit lait Japanissa. Japanissa ei ollut tätä ennen ollut varsinaista kirjoitettua rikoslakia, vaan Meiji-hallitus oli ainoastaan antanut joitain yksittäisiä rikoksiin liittyviä sääntöjä. Niitä ei kuitenkaan ollut julkaistu yleisesti, vaan ne oli

---

⁹⁵ Chen 2011, s. 392.

⁹⁶ Hozumi 1904, s. 6.

⁹⁷ Matsui 2011, s. 8.

⁹⁸ Noda 1992, s. 44.

⁹⁹ Lee 1985, s. 180.

annettu Kiinasta omaksutulla tavalla, eli virkamiehiä koskevinä määräyksinä. Japanilaisella väestöllä ei siis ollut ollut ennen Boissonaden rikoslakia lainkaan käsitystä esimerkiksi rikosoikeudellisesta laillisuusperiaatteesta.¹⁰⁰

Lainsäädännön uudistamistyössä oli oma vaikutuksensa myös oikeustieteellisellä opetuksella. 1870-luvulla Japanissa perustettiin useita oikeustieteellisiä oppilaitoksia, joiden tarkoituksena oli opettaa vertailevaa oikeustiedettä. Erityisesti haluttiin opettaa Ranskan ja Englannin lainsäädäntöä, kun taas Saksan lainsäädännön opiskelu oli vielä siihen aikaan melko harvinaista. Englannin ja Ranskan oikeuden opiskelulla oli myös käytännön vaikutusta tuomioistuinten toiminnassa. Kuten yllä on tuotu esiin, joutuivat tuomarit kirjoitetun lainsäädännön puuttumisen seurauksena perustamaan ratkaisunsa oikeusperiaatteisiin tai tapaoikeuteen. Oikeustieteellisen koulutuksensa näissä uusissa länsimaista oikeutta ihannoivissa oppilaitoksissa saaneet tuomarit käyttivät ratkaisutoiminnassa apunaan oppejaan Ranskan ja Englannin lainsäädännöstä. Uudet tuomiot heijastelivatkin eri oikeusjärjestyksien erityispiirteitä sen mukaan, millaista oikeustieteellistä koulutusta kyseisen tuomion antanut tuomari oli saanut. Oikeustieteen opetuksella voidaankin nähdä olleen varsin huomattava rooli Japanin oikeuden kehityksessä ja länsimaisen oikeuden reseptiossa.¹⁰¹

Japanissa tapahtuneen oikeustieteen opiskelun lisäksi merkittävä vaikutus länsimaisen oikeuden omaksumiseen oli erityisesti Eurooppaan kohdistuneilla matkoilla, joiden nimenomainen tarkoitus oli kerryttää tietoa ulkomaisista oikeusjärjestelmistä. Suuri määrä japanilaisia opiskelijoita lähetettiin Eurooppaan, jotta nämä opiskelisivat paikallista oikeustiedettä, ja palasivat takaisin kerrytetyn tiedon kanssa, jota sitten hyödynnettäisiin Japanin lainsäädännön laatimisessa. Erityisen arvokkaana pidettiin mannereurooppalaisen oikeusjärjestelmän omaksumista. Huomionarvoista on, että tietoa länsimaiden oikeusjärjestelmistä kulkeutui runsaasti Euroopasta ja Yhdysvalloista Japaniin, mutta toiseen suuntaan tiedonkulku oli hyvin rajallista. Länsimaita ei vielä tuolloin liiemmin kiinnostanut Japanin oikeusjärjestelmä.¹⁰² Nähdäkseni tämä on varsin helposti

---

¹⁰⁰ Noda 1992, s. 46.

¹⁰¹ Chen 2011, s. 393.

¹⁰² Oda 1992, s. 1.

selitettävissä sillä, että länsimaiden silmissä yli parinsadan vuoden ajan sulkeutuneena pysytellyt saarivaltio näyttäytyi takapajuisena, joten sen oikeusjärjestelmää ei pidetty tarpeeksi edistyksekkäänä, jotta se herättäisi länsimaisten opiskelijoiden mielenkiinnon.

Lähes kahdenkymmenen vuoden jälkeen lainsäätämisen prosessin aloituksesta siviililaki saatiin valmiiksi vuonna 1890. Pitkää valmistelu-aikaa selittää se, että länsimainen lainsäädäntö oli japanilaisille oikeustieteilijöille alkuun täysin vierasta, joten heillä kesti aikaa sisäistää ja ymmärtää sitä. Toisekseen itse valmistelumenettely oli sekavaa, sillä Japanin hallituksen suunnitelmat ja ohjeet vaihtelivat useaan otteeseen.¹⁰³

Valmistuneen siviililain oli tarkoitus astua voimaan vuonna 1893. Tätä kyseistä siviililakia ei kuitenkaan koskaan lopulta implementoitu. Lakiin viitataan oikeuskirjallisuudessa usein termillä ”Japanin vanha siviililaki”, erotuksena varsinaisesta, myöhemmin laaditusta siviililaista.¹⁰⁴

Vanhassa siviililaissa oli kolme päälukua: yleiset periaatteet, esineoikeus ja velvoiteoikeus. Näiden lisäksi japanilaiset oikeustieteilijät luonnostelivat kaksi lukua lisää: perheoikeus ja perintöoikeus. Huomaamme, että Japanin vanha siviililaki muistutti huomattavasti rakenteeltaan Ranskan siviililakia. Siinä on nähtävissä vaikutteita myös Ranskan tuomioistuimen silloisista päätöksistä ja linjauksista.¹⁰⁵

Vanhassa siviililaissa perheoikeutta oli tarkoitus uudistaa melko radikaalistikin, mikä aiheutti osaltaan kiivasta keskustelua. Vanhassa siviililaissa oli säännöt perinteisen perhejärjestelmän lakkauttamisesta, jonka seurauksena kotitalouksien pään (eli käytännössä aviomiehen) etuoikeudet olisi poistettu, kuten myös esimerkiksi esikoisen perintäetuoikeus.¹⁰⁶

---

¹⁰³ Lee 1985, s. 183.

¹⁰⁴ Chen 2011, s. 394.

¹⁰⁵ Chen 2011, s. 394.

¹⁰⁶ Chen 2011, s. 394.

Vanha siviililaki herätti Japanissa vastustusta 1800-luvun lopulla samalla tavalla kuin aikoinaan 1800-luvun alussa siviililaki Saksassa.¹⁰⁷ Perhe- ja perintöoikeuden vastustamisen lisäksi arvostelua herätti siviililaista huokunut kiireen tuntu, mikä ilmeni puutteina ja huolimattomuuksina itse lain sisällössä sekä lainsäädäntötekniikassa. Aktiivinen vastarinta siviililakia kohtaan alkoi jo ennen sen julkaisemista.¹⁰⁸ Tämä kärjistyi vuonna 1889 kun kahden yliopiston opiskelijat perustivat ryhmittymän, ja laativat sen nimissä kommentaarin siviililain sisällöstä. Ryhmän tarkoitus oli yrittää estää Japanin hallitusta implementoimasta siviililakia. Ryhmä koostui pääosin englantilaiseen lakiin perehtyneistä opiskelijoista, jotka yrittivät nationalistisin sanakääntein perustella, ettei huolimattomasti laadittu siviililaki sovi yhteen uudistuneen japanilaisen yhteiskunnan kanssa.¹⁰⁹ Tämä kansallismielisyyteen vetoaminen oli varsin tehokasta, koska se vetosi japanilaisiin konservatiiveihin, jotka eivät halunneet länsimaisen oikeuden tunkeutuvan esimerkiksi perinteiseen japanilaiseen perhejärjestelmään. Vastustus siviililakia kohtaan kasvoi vähitellen saaden jopa poliittisen taistelun piirteitä.¹¹⁰

Opiskelijoiden esiin nostaman vastustuksen seurauksena japanilaiset oikeustieteilijät jakaantuivat kahteen leiriin, jossa toisessa englantilaiseen oikeuteen erikoistuneet oikeustieteilijät vastustivat siviililakia, ja toisessa ranskalaiseen oikeuteen erikoistuneet puolestaan halusivat nopeuttaa siviililain toimeenpanoa. Näiden eri koulukuntien merkittävämpänä erona oli suhtautuminen luonnonoikeuteen. Ranskan oikeuden puolestapuhujat kannattivat ajatusta luonnonoikeudesta, joka tarjosi teorian ajasta ja paikasta riippumattomista periaatteista, joiden pohjalta kaikki kodifikaatiot tulisi laatia. Englannin lainsäädäntöä opiskelleet sen sijaan kannattivat ajatusta kodifikaatiosta, joka kuvastaisi nimenomaan kyseisen valtion kansalaisia, koska mitään yleismaailmallista tai ikuista lakia ei heidän mukaansa ole olemassa. Lopulta tämän väittelyn seurauksena vuonna 1892 Japani päätti lykätä vanhan siviililain täytäntöönpanoa, mikä lopulta johti siihen, ettei se koskaan tullut voimaan.¹¹¹

---

¹⁰⁷ Chen 2011, s. 394.

¹⁰⁸ Lee 1985, s. 184.

¹⁰⁹ Chen 2011, s. 394.

¹¹⁰ Lee 1985, s. 185.

¹¹¹ Chen 2011, s. 395.

Vanhassa siviililaissa voidaan nähdä olleen neljä olennaista ongelmaa, jotka koituivat sen kohtaloksi. Ensinnäkin länsimaisen oikeuden ja perinteisen japanilaisen tapaoikeuden välillä oli liian suuri kuilu, mikä korostui erityisesti perheoikeuden osalta. Siviililaki heijasteli ranskalaista kristinuskon ja individualismin värittämää oikeuskulttuuria, mikä erosi huomattavasti japanilaisesta perhekäsityksestä, jossa kaikki oikeudet ja säännöt juontavat juurensa perheestä.¹¹² Konkreettisenä esimerkkinä mainittakoon siviililain artikla 149, joka säänteli vanhempien auktoriteettia. Artikla merkitsi muutosta japanilaiseen perinteeseen, jonka mukaan isä on perheen ylin auktoriteetti.¹¹³ Nationalistiset soraäänät puolestaan pitivät häpeällisenä sitä, että siviililaki perustuu niin vahvasti länsimaiseen oikeusjärjestelmään, kun länsimaat juuri olivat nöyryyttäneet Japania kohtuuttomilla sopimuksilla Japanin avaamisen yhteydessä.¹¹⁴

Toiseksi arvostelua sai osakseen puutteellisena pidetty lainsäädäntötekniikka. Jotkin siviililain säännöksistä olivat jopa ristiriidassa Japanin kauppalain kanssa. Siviililaki myös sisälsi todisteita koskevia sääntöjä, joiden ei voida ylipäätään katsoa kuuluvan siviilioikeuden alaan.¹¹⁵

Kolmas syy vanhan siviililain vastustukselle oli kilpailu juristikunnan keskuudessa. Englantilaista lainsäädäntöä opiskelleet oikeustieteilijät vastustivat siviililakia puhtaasti siitä syystä, että sen laatimisessa oli ollut vahva rooli ranskalaisella professorilla.¹¹⁶ Tosin he vastustivat common law -perinteen mukaisesti ylipäätään lakikodifikaatioita. Akateemisen vastustelun lisäksi kyseessä oli kuitenkin myös emotionaalinen taistelu.¹¹⁷ Käytännössä suurin syy vastustamiseen olikin pelko akateemisen vaikutusvallan menettämisestä.¹¹⁸ Hozumi vertaa tätä oikeustietelijöiden väittelyä 1800-luvun alun Saksaan, jossa Savignyllä ja Thibaut'illa oli kuuluisa kiistansa liittyen Saksan kodifikaatioon.¹¹⁹

---

¹¹² Chen 2011, s. 395.

¹¹³ Lee 1985, s. 186.

¹¹⁴ Chen 2011, s. 395.

¹¹⁵ Lee 1985, s. 186.

¹¹⁶ Chen 2011, s. 395.

¹¹⁷ Lee 1985, s. 187.

¹¹⁸ Chen 2011, s. 395.

¹¹⁹ Hozumi 1904, s. 8.

Neljäs syy löytyy politiikasta. Palaamme jälleen epäoikeudenmukaisiksi koettuihin sopimuksiin, joihin länsimaat olivat sitoneet Japanin. Siviililaki nähtiin mahdollisuutena mitätöidä nämä sopimukset, mutta siviililain vastustajat puolestaan näkivät tässä paradoksin; länsimaalaisten vaikutusvaltaa Japanissa ei uskottu olevan mahdollista poistaa länsimaalaisten laatimalla lainsäädännöllä.¹²⁰

Siviililain täytäntöönpanoa kannattanut ryhmä vastasi näihin kritiikkeihin, ja totesi siviililain olevan välttämätön apu Japanin uudessa pyrkimyksessä kehittyä kohti moderniksi kapitalistiseksi yhteiskunnaksi. Ranskasta omaksuttu liberaali siviililaki toisi kannattajien mukaan Japanille samoja tuloksia kuin mitä se oli aikaansaanut Ranskassa. Perheoikeuden muutoksia yritettiin puolestaan perustella sillä, että japanilainen perherakenne oli muutenkin jo vähitellen muuttumassa kohti eurooppalaista mallia, joten siviililakiin kirjoitetut säännöt eivät välttämättä käytännössä tarkoittaisi niin suuria muutoksia, kuin miltä alkutarkastelun perusteella vaikuttaisi. Viimeisenä siviililain puolustajat koittivat vedota siihen, että siviililain täytäntöönpanon viivästyminen johtaisi yhteiskunnalliseen hajautumiseen ja eettisten periaatteiden pirstoutumiseen.¹²¹

3.3 Uusi siviililaki eli Meiji-siviililaki

Vanhan siviililain kohtaamasta takaiskusta huolimatta Japani kuitenkin jatkoi sinnikkäästi pyrkimystään säätää valtiolle oma siviililakinsa. Niin alkoi suunnittelu uudesta siviililaista, joka valmistui lopulta vuonna 1898. Tavoitteena oli ottaa opiksi vanhan siviililain laatimisprosessin virheistä, mikä näkyikin jo valmistelulautakunnan kokoonpanossa. Lautakunnan puheenjohtajana toimi silloinen pääministeri Ito Hirobumi, ja sen jäsenistöön kuului yliopiston professoreita, korkeita poliitikkoja, juristeja sekä kaupan ja teollisuuden edustajia. Tarkoituksena oli ensinnäkin, että valmistelulautakunta heijastelisi mielipiteitä mahdollisimman laaja-alaisesti ja toiseksi, että Ranskan, Englannin, Saksan ja Italian lait tulisivat jo alkuun kaikki monipuolisesti huomioiduksi kiistojen välttämiseksi.¹²²

---

¹²⁰ Chen 2011, s. 396.

¹²¹ Lee 1985, s. 187.

¹²² Lee 1985, s. 188.

Uuden siviililain, jota kutsutaan Meiji-siviililaksi, merkittävimpanä esikuvana oli kuitenkin lopulta tällä kertaa Ranskan sijaan Saksa. Mallia otettiin Saksan siviililaista, jonka perustana oli pandektioikeus. Pandektistit olivat Saksan yliopiston oikeustieteilijöitä, jotka opiskelivat ja opettivat roomalaista oikeutta. Vaikka pyrkimyksenä oli laatia uusi siviililaki, oli aiemmin torpatulla vanhalla siviililailla kuitenkin vaikutusta tämän Meiji-siviililain sisältöön, eli sen sisältö perustui osittain edelleen myös ranskalaiseen lainsäädäntöön.¹²³

Velvoiteoikeus ja omaisuuden suoja perustuivat Meiji-siviililaissa lähes täysin länsimaiseen, pääosin ranskalaiseen ja saksalaiseen, oikeuteen. Jonkinlaisena kompromissina uuden ja vanhan välillä voidaan puolestaan nähdä se, että perhe- ja perintöoikeus pohjautui enimmäkseen japanilaiseen perinteeseen. Meiji-siviililaissa ei siis vielä tunnustettu perheenjäsenten yksilöllisiä eikä keskenään yhtäläisiä oikeuksia. Perinteistä japanilaista perheoikeutta uudistettiin vasta toisen maailmansodan jälkeen.¹²⁴ Lee pitää silmiinpistäväänä, että siviililain perheoikeutta koskevan osion hyväksyminen aiheutti vain vähäistä keskustelua¹²⁵, mutta se on nähdäkseni perusteltua juuri siksi, etteivät uuden siviililain muutokset olleet yhtä huomiota herättäviä, kuin mitä ne vanhassa siviililaissa olivat olleet. Toisaalta aikaakin oli kulunut jo sen verran, että muutoksiin pystyttiin ylipäättään suhtautumaan neutraalimmin.

Kun lopullinen siviililaki viimein tuli voimaan vuonna 1898, japanilaiset oikeustieteilijät tarkastelivat huomattavia määriä länsimaisia tutkielmia ja muita tekstejä, joiden avulla siviililain säännöksiä yritettiin myös tulkita ja soveltaa mahdollisimman pitkälle läntisten esikuviansa mukaisesti. Japanilaiset tuomarit puolestaan antoivat runsaasti ratkaisuja, joiden avulla pyrittiin ratkaisemaan siviililaista nousseita tulkinnallisia epäselvyyksiä ja varmistamaan, että omaksuttu siviililaki pystyy myös käytännössä vastaamaan sille asetettuja tavoitteita. Oikeustieteilijöillä ja tuomioistuimilla oli siis oma huomionarvoinen roolinsa länsimaisen siviililain reseptiossa Japanissa.¹²⁶

---

¹²³ Chen 2011, s. 396.

¹²⁴ Chen 2011, s. 396.

¹²⁵ Lee 1985, s. 189.

¹²⁶ Chen 2011, s. 391.

Meiji-siviililain implementoinnin jälkeen akateemisissa piireissä heräsi kiivasta keskustelua siitä, mitä oikeastaan on pidettävä siviililain perustana. Eniten kannatusta sai näkemys, jonka mukaan vahvin vaikutus oli saatu saksalaisesta oikeudesta, mutta myös ranskalaisen perinnön kannattajia löytyi. Hozumi Nobushige, yksi siviililain luonnostelijoista, on puolestaan todennut, että hänestä Japanin siviililaissa on nähtävissä vaikutteita kaikista maailman siihen aikaan voimassa olleista siviililaeista. Japanin siviililaki oli hänen mukaansa vertailevan oikeustieteen tuote, jossa saksalaisen oikeuden vaikutus oli huomattava, mutta sen lisäksi siihen omaksuttiin periaatteita ja sääntöjä muistakin arvokkaista lähteistä.¹²⁷

Chen viittaa Kioton yliopiston professori Kidagawa Zandalouhun, joka allekirjoittaa Hozumin väitteen siitä, että Japanin siviililaki oli saanut vaikutteita ympäri maailmaa, mutta jonka mielestä oli siitä huolimatta varmaa, että siviililain merkittävin perusta on nimenomaan saksalaisessa oikeudessa. Hänen näkemyksensä mukaan Japanin siviililaki kuului siis itsestään selvästi saksalaisen oikeusjärjestelmän sukuun.¹²⁸ Myös Matsui on sitä mieltä, että Japanin koko oikeusjärjestelmä on rakentunut saksalaisen oikeuden mukaan.¹²⁹ Näistä keskenään hieman eriävistä mielipiteistä huolimatta voimme joka tapauksessa todeta olevan selvää, että Japanin siviililain esikuvina oli sekä Ranskan että Saksan lainsäädännöt, mutta eniten vaikutteita saatiin Saksasta.

Käytännössä Meiji-siviililaki erosi vanhasta siviililaista monellakin tapaa. Sitä pidetään edistyneempänä sekä sisältönsä että muotonsa ansiosta. Valmisteluun panostaminen näkyi lopputuloksessa, sillä lain kirjoittajat olivat tutustuneet laajasti erilaisiin länsimaisiin kodifikaatioihin ja oikeusperiaatteisiin sekä vertailleet näitä keskenään etsiessään tarkoituksenmukaisinta lähdettä. Olennaista on kuitenkin huomata, että uusi siviililaki oli tästä huolimatta monelta osin edeltäjänsä enemmän kompromissi länsimaisen oikeuden ja vanhojen japanilaisten perinteiden välillä, kuten yllä toin esiin perheoikeuden osalta.¹³⁰ Todennäköisesti tällä haluttiin välttää vanhan siviililain kohtaama kiivas nationalistinen vastustus. Huolelliseen valmisteluun liittyy sekin, että uuden siviililain laadinnassa oli mukana enemmän japanilaisia oppineita (vanhassa siviililaissahan vetovastuu oli

---

¹²⁷ Hozumi 1904, s. 11.

¹²⁸ Chen 2011, s. 397.

¹²⁹ Matsui 2011, s. 9.

¹³⁰ Lee 1985, s. 190.

ranskalaisella Boissonadella), minkä ansiosta tällä kertaa vältyttiin paremmin kielellisiltä väärinkäsityksiltä.¹³¹

Kuten yllä on kerrottu, vanhaa siviililakia kritisoitiin muun muassa siitä, että se sisälsi prosessioikeudellisia säännöksiä. Meiji-siviililaissa tämä arvostelu otettiin huomioon, ja siinä pyrittiin minimoimaan prosessi- ja hallinto-oikeudellisten sääntöjen määrä. Esimerkiksi yllä mainittu todisteita koskeva laki siirrettiin siviiliprosessilakiin.¹³²

Uudessa siviililaissa otettiin myös käyttöön vähemmän kasuistinen lainkirjoitustyyli, sillä vanhassa siviililaissa turhankin yksityiskohtainen muotoilu oli johtanut siihen, että säännökset olivat monelta osin ristiriidassa keskenään. Meiji-siviililaissa panostettiin yleisiin periaatteisiin, joita voitiin hyödyntää koko lain soveltamisessa. Tämän voidaan huomata olevan seurausta saksalaisen lain suuremmasta vaikutuksesta verrattuna vanhaan siviililakiin, jonka perusta oli ranskalaisessa laissa.¹³³

Huomionarvoista on, että Japanin siviililaki on julkaisunsa jälkeen pysynyt pitkään voimassa lähes muuttumattomana. Kuten yllä on mainittu, toinen maailmansota kuitenkin vaikutti perhe- ja perintöoikeuteen, koska silloin lakkautettiin konservatiivinen perhehierarkia (muun muassa aviomiehen ja vaimon epätasa-arvoinen suhde). Chen viittaa Tao Chun näkemykseen, jonka mukaan Japanin siviililain pitkäikäisyyttä selittää kolme tekijää. Ensinnäkin siviililaki on sisältämiensä yleisten periaatteiden ansiosta joustava. Näitä periaatteita ovat esimerkiksi vilpittömän mielen suoja, yleinen järjestys ja oikeuksien väärinkäytön kieltä. Ne mahdollistivat joustavan ratkaisukäytännön tuomioistuimissa, jolloin tuomarit pystyivät sopeuttamaan siviililain ajan saatossa muuttuneeseen yhteiskuntaan. Toinen syy oli oikeudellisten tulkintojen ja teorioiden sekä oikeudenkäyntien ja sitä mukaa tuomioiden lisääntynyt määrä, joiden kautta siviililain sisältöä tuli jatkuvasti tarkistettua ja täydennettyä. Kolmanneksi siviililain pitkä ikä selittyy myöhemmin säädetyillä erityislaeilla, joiden avulla siviililain soveltamisalaa pystyttiin laajentamaan.¹³⁴

---

¹³¹ Lee 1985, s. 191.

¹³² Lee 1985, s. 191.

¹³³ Lee 1985, s. 191.

¹³⁴ Chen 2011, s. 397.

Uutta siviililakia voi perustellusti pitää vanhaa siviililakia tarkoituksenmukaisempana ja tehokkaampana lopputuloksena vastaamaan Japanin muuttunutta yhteiskuntaa ja toisaalta apuna suurvalta-aseman tavoittelussa. Meiji-siviililaki oli loogisempi ja selkeämpi kuin edeltäjänsä, ja siihen valikoitui japanilaiseen oikeusjärjestykseen käyttökelpoisimmat piirteet sekä Ranskan että Saksan siviililaeista.¹³⁵ Siinä oli näiden kahden lisäksi kuitenkin piirteitä useista muistakin Euroopan maista, kuten Sveitsistä, Hollannista ja Itävallasta.¹³⁶

3.4 Vertailua länsimaiseen oikeuteen

Roomalaisen oikeuden lakikokoelma Corpus Iuris Civiliksen osassa Codex Justinianus on kolme osaa: henkilöt, esineet ja kanteet. Tähän samaan tai hieman muunneltuun jaotteluun perustuvat myös Ranskan ja muiden mannermaista oikeutta edustavien valtioiden kodifikaatiot. Ranskan siviililaki on jaettu kolmeen osaan, joista ensimmäinen säätelee henkilöön liittyviä asioita, kuten yksityisiä oikeuksia, kotipaikkaa, avioliittoa ja huoltajuutta. Toinen osa koskee esineoikeutta, eli esimerkiksi irtainta ja kiinteää omaisuutta, omistuksen eri lajeja ja käyttöoikeuksia. Kolmas osa puolestaan säätelee muun muassa testamentteja, sopimuksia, vahingonkorvausta, vaihtoa ja vuokraamista.¹³⁷

Japanin Meiji-siviililaki on puolestaan jaettu viiteen osaan. Ensimmäinen osa koskee yleisiä säännöksiä, eli esimerkiksi henkilöitä ja esineitä. Toinen osa säätelee esineoikeuksia, kuten hallussapitoa, omistusoikeutta ja pantteja. Siviililain kolmas osa keskittyy yksityisiin oikeuksiin ja erilaisiin sopimuksiin. Neljäs osa koskee perhesuhteita, ja viides perintöoikeutta. Tämä jaottelu vastaa enemmän Saksan siviililakia, kuin Ranskan.¹³⁸

Roomalaisessa oikeudessa kuten sen pohjalta säädetyssä Ranskan siviililaisissa henkilöitä koskevat lait ovat ensimmäisessä ja merkittävimässä osassa kodifikaatiota, kun taas japanilaisessa siviililaisissa ne löytyvät vasta neljännestä osiosta. Tähän voidaan nähdä syyksi se, että vanhemmissa yhteiskunnissa oikeudet määräytyivät enemmän ihmisen henkilökohtaisen aseman mukaan, kuin esimerkiksi sopimusten kautta. Modernimmissa

---

¹³⁵ Lee 1985, s. 193.

¹³⁶ Luney 1989, s. 148.

¹³⁷ Hatoyama 1902, s. 300.

¹³⁸ Hatoyama 1902, s. 301.

yhteiskunnissa painotetaan sen sijaan enemmän yksilönvapautta, ihmisten yhtäläisiä oikeuksia ja jokaisen ihmisen vapaata tahtoa sukupuolesta tai asemasta riippuen. Teollisuuden ja kaupan kasvu ovat myös vaikuttaneet osaltaan lainsäädäntörakenteeseen, sillä niiden myötä on syntynyt uusia omistuksen muotoja, joita ei aiemmin tunnettu. Näiden syiden vuoksi Saksan ja Japanin kodifikaatioissa omaisuuden ja velvoitteisiin liittyvät lait on asetettu tärkeämmälle sijalle, kuin henkilöitä koskevat säännökset.¹³⁹

Hatoyama tuo erityisesti vanhan siviililain esikuvana olleesta Ranskan siviililaista esiin muutamia heikkouksia. Hän ensinnäkin toteaa, että Ranskan siviililaissa on oppikirjamaisia määritelmiä ja piirustuksia, ja hän antaa ymmärtää, etteivät sellaiset sovi lakikirjan arvolle. Toiseksi hän huomauttaa, että Ranskan siviililaissa on turhaa toistoa, koska samoista yleisistä periaatteista johdettuja sääntöjä on useammassa kodifikaation kohdassa. Hän tuo esiin, että Japanin siviililaissa nämä virheet on osattu välttää, ja siinä onkin turhan kasuistisuuden sijaan keskitytty yleisluontoisempiin määräyksiin, joiden etu on joustavuus.¹⁴⁰

Huomattavaa on myös, että Ranskan siviililaissa on heijastumia luonnonoikeudesta, kun taas Japanin siviililaki ei tällaisia universaaleja, ikuisia ja riippumattomia lakeja tunnusta. Siinä on puolestaan lähdetty liikkeelle siitä, että kaikki lait ovat ihmisen säätämiä, ja sen johdosta myös ihmisten oikeudet ja velvollisuudet perustuvat lakiin.¹⁴¹

Hatoyama tuo myös esiin mielenkiintoisen eron esiin Japanin ja Ranskan siviililaeista, nimittäin Ranskan kodifikaatiossa lakien katsantokantana on useammin velvollisuus, kun taas Japanin säännöstössä oikeus. Hän toteaa, että samaan lopputulokseen voidaan päästä säätämällä asia kumman tahansa kautta, mutta hänestä Japanin tapa korostaa oikeutta on perustellumpi.¹⁴² Tulee kuitenkin ottaa huomioon, että hän oli itse japanilainen, ja artikkeli on kirjoitettu yli sata vuotta sitten aikana, jolloin Japanissa oli vallalla nationalistisia aatteita, joten se selittää hänen kirjoituksestaan huokuvan varsin puolueellisen

---

¹³⁹ Hatoyama 1902, s. 302.

¹⁴⁰ Hatoyama 1902, s. 303.

¹⁴¹ Hatoyama 1902, s. 303.

¹⁴² Hatoyama 1902, s. 303.

asenteen. Voisi nimittäin jopa todeta, että hän yrittää rivien välistä perustella Japanin siviililain paremmuutta ranskalaiseen verrattuna.

Hiroyasu huomauttaa, että Japanissa on siviililain omaksumisen jälkeen yli vuosisadan ajan säädetty erityislakeja, annettu siviililakia koskevia ratkaisuja ja omaksuttu siviililain pohjalta erilaisia oikeudellisia käytäntöjä, jotka kaikki osaltaan ovat kehittäneet Japanin oikeusjärjestelmää entisestään ja toisaalta lisänneet eroja Japanin oikeuden ja sen pohjana olleen länsimaisen oikeuden välillä.¹⁴³ Tämä voidaan sinänsä nähdä merkinä länsimaisen oikeuden reseption onnistumisesta Japanissa, koska tehokkaan reseptioprosessin jälkeen länsimainen lainsäädäntö on otettu aidosti käyttöön, ja vieläpä kehitetty sitä käytännössä eteenpäin Japanin yhteiskuntaan sopivammaksi. Länsimainen oikeus ei siis jäänyt vain niin sanotusti kuolleeksi kirjaimeksi, vaan japanilaiset osoittivat halunsa aidosti omaksua se osaksi omaa oikeusjärjestelmäänsä ja lainkäyttöään.

---

¹⁴³ Hiroyasu 2013, s. 268.

4 Perustuslaki

4.1 Perustuslain merkityksestä

Idea perustuslain taustalla sai alkunsa alun perin Iso-Britanniassa, mutta varsinaisesti perustuslain konsepti lähti liikkeelle Yhdysvalloista, jossa säädettiin itsenäistymisen seurauksena perustuslaki vuonna 1787. Ranska seurasi nopeasti perässä, ja siellä ensimmäinen perustuslaki annettiin vallankumouksen jälkeen vuonna 1791. Aatteellinen perusta näiden lakien taustalla oli muodostaa maalle hallitus, joka perustuisi kansanvaltaan. Yhdysvaltojen ja Ranskan esimerkkiä seurasi usea valtio, minkä seurauksena syntyneitä perustuslakeja kutsutaan yleensä moderneiksi perustuslaeiksi.¹⁴⁴

Perustuslain säätämällä on usein suuri vaikutus valtion kehityksessä, ja sitä voidaan pitää jopa eräänlaisena käännekohtana. Perustuslain merkitys riippuu kuitenkin käytännössä siitä, miten toimivan välineen se tarjoaa muiden, alemman asteisten lakien säätämiseen ja miten siinä on määritelty yhteiskunnan perustavanlaatuiset säännöt ja periaatteet. Siksi onkin tärkeää, että perustuslaki kytkeytyy yhteiskunnan sosiaalisiin ja poliittisiin rakenteisiin, eikä jää vain tyhjäksi julistukseksi. Japanissa perustuslaille oli 1800-luvun lopulla huutava sisäinen ja ulkoinen oikeudellinen tarve, ja tarkoitus oli, että maan ensimmäinen perustuslaki vastaisi näihin perustuslain yleisiin tavoitteisiin.¹⁴⁵

Japaniksi termi ”perustuslaki” tarkoittaa valtion perustavanlaatuisia lakia, eli se vastaa merkitykseltään monien muiden valtioiden perustuslain käsitettä. Japanin perustuslain voidaankin nähdä jatkavan yllä kerrottua trendiä säätää valtiolle perustuslaki, jonka asema on olla valtion ylin laki, ja jossa säädetään maan hallitukselle toimivalta ja sen rajat, ja jossa todetaan tämän vallan olevan lähtöisin maan kansalta.¹⁴⁶

Vaikka Japanin historia ulottuu lähes 2000 vuoden päähän, on maan perustuslaillinen järjestelmä melko nuori länsimaihin verrattuna. Japani sai ensimmäisen varsinaisen

---

¹⁴⁴ Matsui 2011, s. 2.

¹⁴⁵ Swale 2013, s. 120.

¹⁴⁶ Matsui 2011, s. 3.

perustuslakinsa vasta vuonna 1889. 1800-luvun puoliväliin asti Japanin yhteiskunnassa voidaan katsoa olleen kolme poliittisesti merkityksellistä tekijää: keisari, shogunaatti ja feodalismi. Keisarin asema oli patriarkaalinen, ja Vicente kuvaakin keisaria kansakunnan isäksi, jonka valta oli osittain jumalallista alkuperää.¹⁴⁷ Tämä isä-vertaus on varsin kuvaava ottaen huomioon perheen merkityksen japanilaisessa kulttuurissa ja erityisesti miehen vahvan aseman perheenpäänä.

Shogunin instituutio alkoi vuonna 1192, kun keisari myönsi Minamotoille shogunin arvonimen, jolla tästä tuli Japanin armeijan ylipäällikkö. Japaniksi shogun tarkoittaa ”suurta kenraalia, joka kukistaa barbaarit”.¹⁴⁸ Shogunin asema syntyi alun perin ylimystön tarpeesta suojella maitaan. Aatelisten luokka palkkasi sotilaita tätä tarkoitusta varten, ja vähitellen näiden sotilaiden valta kasvoi niin suureksi, että he syrjäyttivät aateliston. Sotilaat omivat aatelisten privilegit, ja lopulta muodostivat hallituksen.¹⁴⁹ Shogunin arvosta tuli pääasiassa periytyvä, ja hänestä tuli Japanin tosiasiallinen hallitsija, vaikka periaatteessa shogunin valta olikin lähtöisin keisarilta. Shogunit olivat vallassa aina vuoteen 1868 eli Meiji-restauraatioon saakka.¹⁵⁰

Feodalistisessa järjestelmässä feodaaliherrat eli daimiot hallitsivat yksinoikeudella alueitaan, ja vastasivat nimellisesti keisarille, ja myöhemmin shogunille. Daimioilla puolestaan oli alapuolellaan vasalleja ja maaorjia. Järjestelmä vastasi hyvin paljon keskiaikaista eurooppalaista feodalismia.¹⁵¹

Vaikka vuoden 1889 perustuslakia pidetään yleisesti Japanin ensimmäisenä perustuslakina, ovat jotkut historioitsijat sitä mieltä, että Japanin perustuslaillinen historia alkaa jo vuodesta 604. Silloin prinssi Shotoku antoi maan ensimmäisen kirjoitetussa muodossa olevan lakikokoelman, joka on luonteeltaan lähinnä koonnos käyttäytymissääntöjä. Siinä on kuitenkin nähtävissä perustuslaillisia piirteitä, sillä se sisälsi sääntöjä keisarin ylimmästä

---

¹⁴⁷ Vicente 1956, s. 224.

¹⁴⁸ Vicente 1956, s. 224.

¹⁴⁹ Matsui 2011, s. 5.

¹⁵⁰ Vicente 1956, s. 224.

¹⁵¹ Vicente 1956, s. 224.

toimeenpanovallasta ja kansalaisiin kohdistuvan kuuliaisuusvaatimuksen.¹⁵² Sen ensimmäisen artiklan voidaan nähdä kuvaavan japanilaisen yhteiskunnan perustavanlaatuisia periaatteita, jonka mukaan harmonia on kaikkein arvostetuinta.¹⁵³ Tämä perustuslain varhainen versio oli varsin alkeellisesta ja puutteellisesta sisällöstään huolimatta voimassa aina vuoteen 1889 asti.¹⁵⁴

Japanin viimeisen shogunaatin eli Tokugawa-shogunaatin aikana poliittinen valta oli jakautunut ylintä käskyvaltaa käyttävän shogunaatin ja autonomisten maaherrojen välillä. Shogunaatti sääti lait, jotka liittyivät perustavanlaatuisesti hallituksen toimintaan, ja lait, jotka edellyttivät koko maan tasoista sääntelyä. Japanin parisataa vuotta kestänyt sulkeutuminen oli myös lähtöisin Tokugawa-shogunaatista. Shogunaatti otti vuonna 1637 käyttöön eristäytyneisyyspolitiikan, joka kielsi japanilaisia lähtemästä maasta, ja ulkomaalaisia saapumasta Japaniin. Ulkomaankauppaa rajoitettiin myös merkittävästi, ja vain Kiinan ja Hollannin kauppalaivat olivat sallittuja vieraita Nagasakin satamassa.¹⁵⁵

Tokugawa-shogunaatin aikainen lainsäädäntö oli pitkälti kirjoittamatonta tapaoikeutta. Shogunaatti sääti kuitenkin joitain tärkeitä lakeja, kuten lain keisarillisesta tuomioistuimesta ja aatelistosta. Lain tarkoitus oli rajoittaa näiden kahden valtaa. Japanissa ei kuitenkaan ollut voimassa kattavaa, koko kansaa koskevaa lainsäädäntöä. Riitojen ratkaisemisessa ei yleensä ollut lakeja, joihin ratkaisut voitaisiin perustaa, joten kiistat ratkaistiin lähinnä yksittäistapauksellisesti, aiempien tapausten avulla.¹⁵⁶

1800-luvun jälkimmäisellä puoliskolla tapahtui merkittäviä muutoksia japanilaisessa poliittisessa ja yhteiskunnallisessa kentässä. Shogunaatti ja feodalistinen järjestelmä lakkautettiin ja keisarille palautettiin jälleen valta. Keisari julisti aikomuksensa perustaa maalle kansalliskokouksen tai parlamentin.¹⁵⁷

---

¹⁵² Vicente 1956, s. 224.

¹⁵³ Matsui 2011, s. 5.

¹⁵⁴ Vicente 1956, s. 225.

¹⁵⁵ Matsui 2011, s. 6.

¹⁵⁶ Matsui 2011, s. 7.

¹⁵⁷ Vicente 1956, s. 225.

Tokugawa-shogunaatin, ja shogunaatti-instituution yleensäkin, tuho oli myös yksi seuraus Japanin avautumisesta länsimaille. Tokugawa-shogunaatti koki, että sen oli parasta suostua sopimukseen länsimaiden kanssa, jotta Japani välttäisi aseellisen hyökkäyksen. Kuten yllä on tuotu esiin, sopimukset koettiin epäreiluiksi tai jopa alistaviksi, koska ne sallivat ulkomaalaisten tunkeutumisen maahan, ja kielsivät Japania perimästä tullimaksuja. Tokugawa-shogunaatti pyysi keisarillista tuomioistuinta hyväksymään sopimukset, mutta tuomioistuin kieltäytyi. Shogunaatin olikin ratifioitava sopimukset yksin ilman tuomioistuimen tukea. Tämä selkkaus oli omiaan laskemaan shogunaatin arvovaltaa japanilaisten silmissä. Hallituksen harjoittama myöntöväisyyspolitiikka länsimaita kohtaan tulkittiin Japanin itsemääräämisoikeuden rajoittamisena. Osa maaherroista alkoikin vaatia shogunaatin kaatamista ja vallan siirtämistä takaisin keisarille, koska shogunaatin ei katsottu kykenevän suojaamaan Japania riittävän hyvin länsimaalaisilta valloittajilta.¹⁵⁸

Näiden ulkoisten syiden lisäksi tulee kuitenkin ottaa huomioon myös yhteiskunnan sisäiset syyt, joiden voidaan katsoa myös osaltaan vaikuttaneen tulevaan niin kutsuttuun Meiji-vallankumoukseen. Omaisuuden epätasainen jakautuminen Japanissa alkoi herättää ongelmia 1800-luvun puoliväliin tultaessa. Feodalistinen järjestelmä alkoi natista liitoksissaan, kun taloudellinen valta oli vähitellen siirtynyt lääninherroilta Edon¹⁵⁹ ja Osakan nimekkäille kauppiaille ja kaupunkien nousevalle porvaristolle. Feodaaliherrat olivat pahasti velkaantuneita ja menettäneet omaisuuttaan, mutta vielä vaikeampi tilanne oli samurailta, joiden vuosipalkkioita oli merkittävästi leikattu, ja talonpojilla, jotka kärsivät kiristyneestä verotuksesta. Huomaamme, että lähes jokainen yhteiskuntaluokka oli tahollaan tyytymätön, ja valmis ryhtymään toimeen asemansa parantamiseksi.¹⁶⁰

Tästä yhteiskunnan pahoinvoinnista seurasikin tapahtumaketju, joka vaikutti vallan vaihtumiseen Japanissa. Tokugawa-shogunaatti ja daimiot kilpailivat keskenään kehittyvän teollisuuden myötä syntyneestä varallisuudesta, kun taas samurait olivat yhä vakuuttuneempia siitä, että shogunaatti oli tuhottava, jotta yhteiskunnassa voisi tapahtua perustavanlaatuisia muutoksia. Talonpojat olivat vastaavasti valmiita kapinaan, jotta

---

¹⁵⁸ Matsui 2011, s. 8.

¹⁵⁹ Japanin pääkaupunki vuodesta 1603, jonka nimi muutettiin Tokioksi ("Itäinen pääkaupunki") vuonna 1868.

¹⁶⁰ Beckman 1957, s. 2.

heidän vaatimuksiaan paremmista olosuhteista kuunneltaisiin, ja rikastuvat kauppiaat puolestaan pelästyivät heidän toiminnalleen asetettuja poliittisia ja taloudellisia rajoituksia.¹⁶¹ Sims tuo kuitenkin esiin kiinnostavan näkemyksen, jonka mukaan kauppiaiden roolia on korostettu liikaa vallankumouksen syntymisessä ja liikkellepanossa. Uudemman tutkimuskannan mukaan kauppiaiden etu nimittäin oli usein sidoksissa feodaaliherrojen menestykseen, eikä kauppiaille täten ollut erityistä motivaatiota vastustaa feodaalijärjestelmää.¹⁶²

Voidaankin siis nähdä, että tulevaa muutosten aaltoa vyörytti eteenpäin sekä länsimaiden ulkopuolinen painostus, että Japanin sisäinen kuohunta, joka alkoi olla hyvin räjähdysherkkää 1800-luvun puolivälin tienoilla. Japanilaiset oikeushistorioitsijat ovat erimielisiä näiden kahden painoarvosta, mutta Beckman viittaa Ito Hirobumin perusteltuun näkemykseen, jonka mukaan nämä kaksi syytä oikeastaan kietoutuvat toisiinsa, ja ulkomaiden paine vain nopeutti vaatimusta poliittisesta ja yhteiskunnallisesta muutoksesta, joka olisi todennäköisesti joka tapauksessa tapahtunut ennemmin tai myöhemmin.¹⁶³

Mielestäni näitä kahta teoriaa vallankumoukseen johtaneista syistä ei ole tarkoituksenmukaista pitää eriarvoisina, vaan niitä tulisi tarkastella yhdessä, ja huomata, että molemmilla oli vaikutusta siihen, että Japanissa oltiin enemmän kuin valmiita suurillekin muutoksille. Nähdäkseni on mahdollista, että syy siihen, että joidenkin japanilaisten historioitsijoiden silmissä länsimaiden uhkaava läsnäolo nähdään merkittävämpänä syynä vallankumoukselle kuin sisäiset syyt, voi jopa johtua nationalistisesti värittyneestä mielipiteestä. Tällä viitataan siihen, että usein voi olla mielekkäämpää etsiä syyllistä ulkopuolelta, kuin myöntää, että olennaisia ongelmia oli myös yhteiskunnan sisäpuolella jo valmiiksi. Sims huomauttaa kuitenkin, että näiden sangen synkkien syiden lisäksi japanilaisten muutoshalukkuuteen vaikutti myös puhdas uteliaisuus ja jopa houkutus länsimaita kohtaan.¹⁶⁴

---

¹⁶¹ Beckman 1957, s. 2.

¹⁶² Sims 2001, s. 6.

¹⁶³ Beckman 1957, s. 2.

¹⁶⁴ Sims 2001, s. 6.

Vuonna 1867 Tokugawa-shogunaatti pakotettiin luovuttamaan valtansa keisarille, ja seuraavana vuonna keisari Mutsuhito julisti keisarillisen vallan palautetuksi. Vallankumouksesta katsotaan alkaneen niin sanottu Meiji-restauraatio, jonka aikana tapahtui merkittäviä muutoksia japanilaisessa yhteiskunnassa. Meiji-restauraatio oli japanilaisten suora vastine Perryn aloittamalle Japanin avaamiselle.¹⁶⁵ Keisarillisen vallan palauttaminen oli alku poliittisille, taloudellisille ja sosiaalisille uudistuksille, jotka varsin nopeasti muuttivat Japanin hajautetusta feodalistisesta maasta keskitetyksi moderniksi kapitalistiseksi valtioksi.¹⁶⁶

Termin ”restauraatio” tarkoituksenmukaisuus tässä tilanteessa voidaan kuitenkin kyseenalaistaa, sillä se tarkoittaa yleensä jonkin asiantilan palauttamista tai uudelleen toisintamista, vaikka varsinaisesti siitä ei ollut Meiji-kaudella kyse. Keisarilla ei Japanissa ollut ollut suoraa tosiasiallista valtaa lähestulkoon koskaan, vaan valta oli ollut lähinnä symbolista. Näin ollen on mahdollista tarkastella kriittisesti, tulisiko ylipäätään puhua keisarin vallan palauttamisesta. Bertolini tuokin esiin, että restauraatio-termi lähti alun perin liikkeelle keisarin vallan vahvistamista kannattaneilta poliittisilta aktivisteilta, joista sittemmin tuli keisarin merkittävimpiä neuvonantajia. Termin käyttämisen voidaan siis nähdä olleen poliittinen valinta, jolla yritettiin jopa manipuloida mielipiteitä tarkoitushakuisesti. Nämä poliittiset aktivistit muodostivat niin sanotun Shishi-ryhmän, jonka tavoitteena oli saada keisarin valtaa kasvatettua, koska se nähtiin keinona edistää Japanin modernisoimista. Ryhmä nimittäin koki, että uudistuksia pystyttäisiin helpommin viemään eteenpäin keisarin nimissä.¹⁶⁷

4.2 Viiden artiklan vala

Nopeasti vallankumouksen jälkeen keisarin auktoriteettia kansan silmissä haluttiin vahvistaa, ja antaa mielikuva, että keisari ohjasi valtion kehitystä eteenpäin kansalaisten etu tavoitteenaan. Keisarin nimissä annettiin tämän vuoksi useita erilaisia määräyksiä ja julistuksia. Merkittävin näistä julistuksista oli niin sanottu viiden artiklan vala, jolla oli

---

¹⁶⁵ Matsui 2011, s. 8.

¹⁶⁶ Beckman 1957, s. 1.

¹⁶⁷ Bertolini 2018, s. 647.

tarkoitus uudistaa hallitusjärjestelmää. Uudistetussa hallitusjärjestelmässä pääministerin ja muiden ministerien sekä neuvonantajien oli tarkoitus avustaa keisaria.¹⁶⁸ Ministeriöjärjestelmän kokoonpanossa käytettiin mallina länsimaisia esikuvia.¹⁶⁹

Viiden artiklan valassa säädettiin ensinnäkin kansalliskokouksen perustamisesta ja todettiin kansakuntaa johdettavan yleisen mielipiteen mukaisesti. Toiseksi siinä julistettiin, että kaikkien yhteiskuntaluokkien tulisi jatkossa osallistua valtion asioiden hoitamiseen. Kolmas kohta koski ihmisten valinnanvapautta elämänsä päämäärissä. Neljänneksi säädettiin vanhoista tavoista irtaantumisen ja oikeudenmukaisten luonnonlakien noudattamisesta niiden sijaan. Viidenneksi todettiin, että Japanin tulee perehtyä kansainväliseen tietoon, ja näin vahvistaa keisarinvaltaa.¹⁷⁰

Tässä julistuksessa näkyy selvästi Japanin hallituksen omaksuma uusi politiikka ulkomaailmaa kohtaan; aktiiviseksi tavoitteeksi otettiin avoin ja vapaa yhteys muuta maailmaa kohtaan aiemman passiivisen sulkeutumiskäytännön sijaan.¹⁷¹

Viiden artiklan valan luonteesta ja merkityksestä on esitetty useita erilaisia näkemyksiä. Sen on sanottu jopa olevan tulkittavissa modernin Japanin ensimmäiseksi perustuslaiksi.¹⁷² Jyrängin ja Husan mukaan perustuslain tarkoitus on säädellä julkista valtaa sekä yksityisen ja julkisen välistä suhdetta.¹⁷³ Jos tarkastelemme viiden artiklan valaa Jyrängin ja Husan määritelmän kannalta, huomaamme, että vala on varsin yleisluontoinen, eikä se erityisesti määrää julkisen vallan käytöstä mitään (lukuun ottamatta velvollisuutta ottaa huomioon yleinen mielipide). Yksityisen ja julkisen välisestä suhteesta julistus on myös varsin niukkasanainen. En siis kutsuisi artiklakoonnosta varsinaiseksi perustuslaiksi, mutta on se mahdollista nähdä eräänlaisena perustuslakihenkisenä, mutta sangen alkeellisena sellaisena, asiakirjana.

---

¹⁶⁸ Hunter 1995, s. 164.

¹⁶⁹ Tames 2016, s. 132.

¹⁷⁰ Beasley 1972, s. 323.

¹⁷¹ Nakamura 1939, s. 91.

¹⁷² Keene 2002, s. 340.

¹⁷³ Husa–Jyränki 2012, s. 68.

Kriittisempää koulukuntaa edustaa esimerkiksi Totman, joka toteaa kyseessä olevan ”nuoren keisarin nimissä annettua propagandaa”.¹⁷⁴ Sims puolestaan kuvailee viiden artiklan valaa geneeriseksi periaatekokoelmaksi, jonka oli tarkoitus olla näyttävä julistus kansalle sen osoittamiseksi, että uusi hallitus aikoi pidättäytyä mieli- ja hirmuvaltaisesta hallinnosta.¹⁷⁵ Tames jatkaa samalla linjalla kuvaten valaa näennäisesti arvokkaaksi, mutta käytännössä epämääräiseksi ja katteettomaksi.¹⁷⁶

Beasley ja Jansen sen sijaan ovat tahoillaan esittäneet maltillisempia mielipiteitä. Beasley toteaa, että olisi epärealistista olettaa, että näin yleisluontoinen asiakirja antaisi käytännössä mitään takeita siitä, että maan johto tosiasiaassa toteuttaisi valassa mainittuja julistuksia. Hän kuitenkin varsin kaunokielisesti tämän jälkeen lausuu, että vala edustaa tästä huolimatta uudenlaista politiikkaa, johon maan hallitus oli sitoutunut, eli kansallista yhtenäisyyttä, vaurauden lisäämistä sekä kehittymistä lännen esimerkkiä noudattaen. Tässä mielessä viiden artiklan vala voidaan nähdä edustavan sitä uudistumismyönteisyyttä, jonka Japanin hallitus oli omaksunut vallankumouksen jälkeen.¹⁷⁷ Jansen on samoilla linjoilla, ja näkee valan siltana kohti modernia perustuslaillisuutta. Julistus oli tarpeeksi abstrakti sekä täyttämään aikansa tarpeita että toimimaan perustana tuleville konkreettisille muutoksille.¹⁷⁸

4.3 Perustuslain säätäminen

Pian valtaapitävät kuitenkin ymmärsivät, että Japanin yhteiskunnan ja politiikan modernisoimiseen tarvitaan suurellisten (mutta käytännössä verrattain tyhjien) julistuksien sijaan tosiasiallisia tekoja. Tässä tavoitteessa länsimaisen kulttuurin ja tiedon omaksuminen nähtiin välttämättömänä, ja ohjasihan siihen suuntaan viiden artiklan valan viides kohtakin. Erityisen tärkeänä nähtiin tarve uudistaa lainsäädäntöä.¹⁷⁹

---

¹⁷⁴ Totman 2005, s. 306.

¹⁷⁵ Sims 2001, s. 15.

¹⁷⁶ Tames 2016, s. 131.

¹⁷⁷ Beasley 1972, s. 324.

¹⁷⁸ Jansen 1989, s. 359.

¹⁷⁹ Matsui 2011, s. 8.

Meiji-hallituksella ei ollut alun perin tarkoituksenaan säätää maalle perustuslakia, mutta se joutui taipumaan saatuaan kuulla kritiikkiä liiallisesta despotismista ja oppositioryhmän vaatimuksia keisarin valtaa rajoittavasta lainsäädännöstä. Meiji-hallitus näin ollen julisti perustavansa parlamentin, jonka takia sen oli säädettävä myös perustuslaki. Hallituksen johtaja Ito Hirobumi lähti tätä tarkoitusta varten Eurooppaan selvittääkseen, millainen esikuva Japanin perustuslaille tulisi ottaa.¹⁸⁰

Japanista lähetettiin hänen lisäksään huomattava määrä opiskelijoita ja diplomaatteja omaksumaan tietoa länsimaiden oikeusjärjestelmistä. Näitä opintoretkiä kutsutaan Iwakura¹⁸¹-tehtäväksi (engl. the Iwakura Mission). Mahdollisia vaihtoehtoja, joiden soveltumista Japanin uudeksi hallintomuodoksi harkittiin, olivat esimerkiksi Yhdysvaltojen presidentin toimeenpanovalta, Westministerin malli, Ranskan kolmannen tasavallan malli ja Manner-Euroopan hallintomuodot. Tavoitteena oli oppia mahdollisimman paljon länsimaisesta oikeudesta ylipäättään, ja selvittää, miten näiden hallintojärjestelmien siirtäminen japanilaiseen yhteiskuntaan onnistuisi. Iwakura-tehtävä kesti lopulta kaksi vuotta, ja sen tärkeimpänä antina pidettiin sitä, että oli tullut hyvin selväksi, että Japanissa on huutava tarve kirjallisessa muodossa olevalle perustuslaille ja muulle lainsäädännölle.¹⁸²

Japanissa harkittiin perusteellisesti sekä Yhdysvaltojen että Ranskan oikeusjärjestelmien sopivuutta Japanin perustuslakijärjestelmän malliksi. Näiden valtioiden perustuslakimallit kuitenkin hylättiin, sillä ne edustivat tasavaltaa. Westministerin ja Preussin mallit puolestaan perustuivat monarkiaan, joten lopullinen valinta käytiin niiden välillä. Westministerin malli nähtiin kuitenkin ongelmallisena erityisesti sen takia, että brittiläinen hallitsijamuoto erosi niin selvästi Japanin jumalallisena pidetystä keisarista. Keisarille haluttiin Japanissa antaa brittiläistä mallia merkittävämpi asema perustuslaissa.¹⁸³ Ito päätyi lopulta siihen, että Saksan preussilainen perustuslaki sopisi parhaiten Japanin perustuslain malliksi, koska Saksassa kuninkaalla oli hallussaan vahva valta.¹⁸⁴

---

¹⁸⁰ Matsui 2011, s. 9.

¹⁸¹ Iwakura Tomomi oli japanilainen valtiomies, jota usein pidetään yhtenä merkittävimmistä hahmoista Japanin modernisoimisessa. Esim. Wilson 1957, s. 7.

¹⁸² Bertolini 2018, s. 648.

¹⁸³ Bertolini 2018, s. 649.

¹⁸⁴ Matsui 2011, s. 9.

Eräänä syynä Saksan valikoitumiselle Japanin perustuslain esikuvaksi voidaan Swalen mukaan pitää maiden silloista samankaltaista yhteiskunnan tilaa. Kumpikin valtioista oli suhteellisen myöhään teollistunut, ja kummassakin valtiossa oli pyrkimyksenä yhdistää hajautunut yhteiskunta yhtenäiseksi, tehokkaasti johdetuksi kansallisvaltioksi. Swale huomauttaa kuitenkin, että näistä yhtäläisistä tekijöistä huolimatta maat erosivat toisistaan lainsäädännöllisellä tasolla vielä tuolloin huomattavasti.¹⁸⁵

Toinen syy Saksan käyttämiselle perustuslain mallina oli Eurooppaan lähetetyn japanilaisen delegaation ihailu Preussin pääministeri Otto von Bismarckin poliittista ideologiaa kohtaan.¹⁸⁶ Erityisesti oligarkki Toshimichi Ōkubo oli vaikuttunut Bismarckin vahvasta johtajuudesta, ja hänestä absolutistinen hallintojärjestelmä kyvykkäine ja vahvoine johtajineen sopisi myös Japaniin, sillä se olisi sopusoinnussa japanilaisten perinteiden kanssa. Myös Ito oli samaa mieltä.¹⁸⁷

Keisarin asemasta ja valtaoikeuksista käytiin runsaasti yhteiskunnallista keskustelua parinkymmenen vuoden ajan ennen perustuslain säätämistä. Vallankumouksen jälkeisen hallituksen poliitikkoja kutsuttiin kollektiivina Meiji-oligarkiaksi, ja heidän tehtävänä oli muun muassa tämän asian valmistelu. Kaikki merkittävimmät oligarkit kannattivat keisarin vallan lisäämistä, ja keisarista haluttiinkin luoda Japanin perustuslaillisuuden ydin, yhdistettynä moderniin länsimaiseen perustuslaki-instituutioon.¹⁸⁸

Useat oligarkit ja muut poliittiset merkkihenkilöt olivat laatimassa luonnoksia ja antamassa lausuntoja tulevasta perustuslaista. Luonnoksissa oli joitain suurehkoja keskinäisiä eroavaisuuksia, mutta yhteistä niille kaikille oli edellä mainittu tavoite keisarin vallan vahvistamisesta, sekä pyrkimys uudistaa Japanin yhteiskuntaa modernisoidun lainsäädännön avulla. Kuten useaan otteeseen on tuotu ilmi, moderni tarkoitti japanilaisille tässä yhteydessä samaa kuin länsimaalainen. Perustuslakiluonnoksissa näkyi vielä tässä

---

¹⁸⁵ Swale 2013, s. 122.

¹⁸⁶ Oda 1992, s. 29.

¹⁸⁷ Beckman 1957, s. 33.

¹⁸⁸ Bertolini 2018, s. 649.

luonnostelun alkuvaiheessa erityisesti englantilaisen oikeusjärjestelmän vaikutus perustuslaillisine piirteineen.¹⁸⁹

Poliittisen johtajan Kido Koinin johdolla laadittu ensimmäinen perustuslakiluonnos oli merkittävä varsin liberalistisen luonteensa ansiosta. Perustuslaissa oli tarkoitus sitouttaa Japani perustuslailliseen monarkiaan. Suurin osa oligarkeista ei kuitenkaan pitänyt Kidon versiota perustuslaista vartenotettavana vaihtoehtona, koska keisarin valtaa ei korostettu siinä tarpeeksi. Tämä näkyi heidän mukaansa jo perustuslain rakenteessa, sillä keisaria koskeva luku oli perustuslaissa vasta neljäntenä, kun taas yksilön oikeuksia koskeva osio oli toisena. Muiden oligarkkien esittämässä kritiikissä oli perää, sillä Kidon tavoitteena tosiaan oli rajoittaa keisarin valtaa, jotta Japanista ei muodostuisi despoottista valtiota. Hänen mukaansa perustuslain tärkeimpänä tavoitteena tulisikin olla sekä keisarillisen vallan että yksilön oikeuksien tasapuolinen kunnioittaminen. Tästä syystä perustuslaissa tulisi asettaa selkeät rajat keisarin vallalle.¹⁹⁰

Kidon perustuslakiluonnoksessa keisarin valta oli kuitenkin edelleen verrattain vahvaa, ja siinä tunnustettiin keisarin valta pyhänä ja loukkaamattomana. Keisarille annettiin laajat poliittiset valtaoikeudet. Bertolini toteaa kuitenkin, että tästä huolimatta varsinainen vallan käyttäminen käytännössä oli uskottu ministereille. Kidon luonnoksessa oli näin ollen omaksuttu perustuslaillista monarkiaa kannattaneen ranskalaisen valtiomies Adolphe Thiersin kuuluisa lausahdus ”Kuningas hallitsee, mutta ei hallitse”. Keisarin ja ministereiden välisestä suhteesta perustuslakiluonnoksessa säädetään, että keisarilla on valta nimittää ja erottaa ministerit, ja ministerit vastaavat toiminnastaan keisarille.¹⁹¹

Seuraavan luonnoksen Japanin tulevaksi perustuslaiksi esitteli hallitukselle vuonna 1878 Genrōin, eli niin sanottu vanhinten neuvosto. Tätä ennen Japanissa oli perustettu perustuslain laatimista varten virasto, jonka puheenjohtajana toimi Genrōinin puheenjohtaja. Tässä perustuslakiluonnoksessa pyrittiin samaan kuin Kidon luonnoksessa, eli tehokkaaseen keisarin vallan valvontajärjestelmän luomiseen. Luonnoksessa jopa

---

¹⁸⁹ Bertolini 2018, s. 652.

¹⁹⁰ Bertolini 2018, s. 650.

¹⁹¹ Bertolini 2018, s. 650.

esitettiin, että Japaniin siirretään Iso-Britanniasta parlamentarismen malli, jonka seurauksena lainsäädäntövalta jakautuisi Japanissa keisarin ja parlamentin kesken. Tämä oli suurin syy, miksi oligarkit päätyivät hylkäämään myös tämän perustuslakiluonnoksen, sillä parlamentin rooli näyttäytyi siinä liian suurena.¹⁹²

Keisarin roolille annettiin Genrōinin luonnoksessa Kidon luonnosta merkittävämpi painoarvo, minkä huomaa jo perustuslain rakenteesta; keisaria koskeva luku oli perustuslaissa heti ensimmäisenä. Ehkä hieman yllättäen Kidon luonnokseen verrattuna keisaria koskeva luku oli kuitenkin ylimalkaisempi. Genrōinin luonnoksessa tunnustettiin myös keisarin asema pyhänä ja rikkumattomana, mutta luonnoksessa ei kuitenkaan viitattu keisarin vallan olevan suvereenia, vaan sen sijaan todettiin sen olevan yleistä hallintovaltaa.¹⁹³ Tämä lienee ollut tietoinen muotoilu, sillä kuten yllä on todettu, oli suvereeni valta Genrōinin mukaan tarkoitus jakaa keisarin ja parlamentin välille.

Oligarkki Ōkubo näki perustuslaillisen monarkian kunnioittavan vanhaa japanilaista perinnettä keisarin vallasta, joten hän piti sitä sopivampana vaihtoehtona Japanin perustuslain pohjaksi. Hän itse asiassa totesi suoraan, ettei Japani ole vielä valmis omaksumaan demokraattista järjestelmää, koska se sopi hänen mukaansa paremmin nuorille valtioille, kuten Yhdysvalloille, jossa oli paljon maahanmuuttajia. Ranskan esimerkki puolestaan oli osoittanut, että demokratia voi johtaa lopulta jopa julmempaan hallintotapaan kuin yksinvaltius. Japanissa tulisi kunnioittaa monarkistista järjestelmää, koska se oli ollut japanilaisen yhteiskunnan perustana lähes maan koko historian ajan. Ōkubo kuitenkin huomautti, että monarkiasta huolimatta Japanissa oli kansalla aina ollut roolinsa maan hallinnassa, joten perustuslaillinen monarkia keisarin ja kansan yhteisine hallituksineen olisi uudistuvalla valtiolla tarkoituksenmukaisin valinta. Keisarin vahvasta roolista huolimatta hän ei siis kannattanut puhdasta yksinvaltiutta, vaan korosti kansan äänen merkitystä, ja keisarin vallan tarpeellisia rajoituksia. Hieman ehkä ristiriitaisesti hän ei kuitenkaan kannattanut Japanin hallitukselle vahvoja valtaoikeuksia, sillä hänestä

---

¹⁹² Bertolini 2018, s. 651.

¹⁹³ Bertolini 2018, s. 651.

keisarin valta ei saa olla vain muodollista, kuten se oli ollut shogunaatin aikaan, vaan keisarilla tulisi olla mahdollisimman suora ja laaja poliittinen valta.¹⁹⁴

Toinen oligarkki Ito Hirobumi puolestaan kannatti vahvasti monarkian rajoittamista parlamentin perustamisella. Hänen mielestään Japanin tie moderniksi oikeusvaltioksi edellytti sitä, että keisari oli valmis omien valtaoikeuksiensa rajoittamiseen. Yamagata Aritomo oli samoilla linjoilla Iton kanssa, mutta hän korosti, että tämä Japanin yhteiskunnan kehittymiselle välttämätön vallanjako tulisi toteuttaa kärsivällisesti asteittain.¹⁹⁵

Liberaaleinta linjaa oligarkeista edusti Ōkuma Shigenobu, jonka perustuslakiluonnos oli muita oligarkkeja vähemmän keisarikeskeinen. Myös hän kannatti parlamentin perustamista, mutta niin, että keisari valitsee siihen virkamiehet kansan antaman hyväksynnän perusteella. Ōkuman mukaan oli tärkeää, että kansalaiset pääsevät antamaan mielipiteensä parlamentin jäsenistön valintaan, jotta parlamentti aidosti ilmentää kansantahtoa. Hänen perustuslakiluonnoksessaan voidaankin nähdä viitteitä demokratiasta. Ōkuma korosti lisäksi parlamentin ja kabinetin välisen luottamuksen tärkeyttä. Kabinetilla oli hänen luonnoksessaan valta keisarin suostumuksella erottaa luottamuksensa menettänyt parlamentti. Englannin oikeusjärjestelmästä opitun mukaisesti hän omaksui luonnokseensa myös periaatteen, jonka mukaan keisarilla oli oikeus erottaa hallitus, jos se kieltäytyy itse eroamasta.¹⁹⁶

Iwakura Tomomi puolestaan näki englantilaisen mallin huonona vaihtoehtona, koska siinä korostettiin liikaa parlamentin roolia. Iwakuran perustuslakiluonnos oli ensimmäinen, jossa sopivaksi esikuvaksi Japanin tulevaisuuden perustuslaiksi katsottiin preussilainen malli. Hän toi esiin, että Japanin keisaria ja Ison-Britannian kuningasta yhdisti se, että molempien valta on käytännössä vain nimellistä. Preussissa sen sijaan kuninkaalla oli paljon merkittävämpi asema, koska hän ei ollut parlamentin valvonnassa, vaan käytti itsenäisesti hallinnollista valtaa. Iwakura kannatti Preussin mallia siitäkin huolimatta, että hän myönsi sen olevan joiltain osin absolutismia ihannoiva. Iwakura myös huomautti, että on tärkeää valita

---

¹⁹⁴ Bertolini 2018, s. 652.

¹⁹⁵ Bertolini 2018, s. 653.

¹⁹⁶ Bertolini 2018, s. 653.

Japanille sopiva malli erityisen huolella, koska maalla ei ollut omaa aiempaa kokemusta perustuslaillisesta hallituksesta. Hän olikin samaa mieltä kuin Yamagata siitä, että uudistukset hallintomuotoon oli tehtävä vähitellen ja huolellisesti.¹⁹⁷

Iwakuran mukaan Japanin tulisi omaksua preussilaisesta perustuslaista ensinnäkin keisarin oikeus nimittää ja erottaa ministerit. Parlamentilla ei täten olisi mahdollisuutta toimittaa epäluottamusäänestystä. Toiseksi hänestä Preussin malli on Ranskan mallia sopivampi senkin takia, ettei ministereillä ole lainkaan kollektiivista vastuuta. Kolmanneksi preussilaisesta perustuslaista tulisi omaksua hallituksen oikeus verojen korottamiseen. Tätä viimeisintä kohtaa pidetään merkittävämpänä, koska sen seurauksena keisarin valta vähenisi huomattavasti.¹⁹⁸

Huomaamme, että lähes kaikilla valtaapitävillä oli oma mielipiteensä tulevan perustuslain sisällöstä, ja luonnoksia laadittiinkin huomattava määrä. Vaikka oligarkkien välillä oli joistain asioista yllä kuvatulla tavalla yhtenäinen mielipide, erosivat kuitenkin eri luonnokset keskenään erityisesti siinä, mitä mallia Japanin olisi perustelluinta oman perustuslakinsa esikuvana käyttää. Englantilainen ja preussilainen malli saivat tässä vaiheessa selvästi eniten kannatusta.

Swale tuo kuitenkin esiin huomion, jonka mukaan perustuslain luonnostelijoilla oli tästä preussilaismielisyydestä huolimatta perimmäisenä tavoitteena säätää perustuslaki nimenomaan japanilaisella olemuksella. Hän kiinnostavasti jopa toteaa käsityksen historiankulusta olevan jokseenkin vääristynyt siinä, että japanilaisten oligarkkien innokkuutta Preussin esimerkkiä kohtaan korostetaan niin paljon. Hänestä Preussi toimi kyllä esimerkkinä, mutta sitä ei haluttu noudattaa orjallisesti, vaan pikemmin muokata sen pohjalta japanilaisen yhteiskunnan näköinen perustuslaki.¹⁹⁹

Perustuslain valmistelu viivästyi näiden perustavanlaatuisten erimielisyyksien vuoksi niin paljon, että keisari päätti jälleen lähettää Iton Eurooppaan vuonna 1882 jatkamaan

---

¹⁹⁷ Bertolini 2018, s. 653.

¹⁹⁸ Bertolini 2018, s. 654.

¹⁹⁹ Swale 2013, s. 122.

eurooppalaisten, erityisesti Ison-Britannian ja Preussin, mallien tarkastelua. Ito päätyi Berliiniin ja Wieniin opiskelemaan preussilaista mallia saksankielisten tutkijoiden avustuksella, ja vaikutti siitä niin paljon, että valitsi sen lopulta Japaniin parhaiten soveltuvaksi. Valintaan vaikutti erityisesti kohtaaminen Berliinissä Lorenz von Steinin kanssa, joka oli Preussista karkotettu juristi. Von Stein totesi, että ”perustuslaki tulee juurruttaa valtion historiaan ja perinteisiin”, joten ne ovat tärkeä ottaa huomioon, kun valtion oikeusjärjestelmää uusitaan, ja omaksutaan piirteitä vieraista oikeuskulttuureista. Hän kannatti siis valtion ominaispiirteiden kunnioittamista reseptioprosessissa. Japanin tapauksessa tämä tarkoitti keisarin roolin vahvistamista, erityisesti ulkopoliitikassa ja lainsäädäntövallan osalta.²⁰⁰

Kun Ito palasi takaisin Japaniin, hänet nimitettiin perustuslakia valmistelevan komitean puheenjohtajaksi. Valmistelukomiteassa hyödynnettiin myös runsaasti saksalaisia oppineita, erityisesti Hermann Roesleria. Vaikka perustuslaki mallinnettiin näiden oppineiden johdolla vastaamaan eurooppalaisia esikuviaan, paistoi siitä kuitenkin selvästi läpi japanilaiset perinteet.²⁰¹

Roesler kannatti jopa preussilaista perustuslakia konservatiivisempaa perustuslaillista järjestelmää. Hän ehdotti alun perin Englannista ja Ranskasta Preussiin omaksuttujen demokraattisten ja liberaalien piirteiden pois jättämistä Japanin tulevasta perustuslaista. Japanilaiset perustuslakiluonnostelijat olivat samoilla linjoilla, ja osa kannatti jopa Roesleria konservatiivisempaa linjaa. Erimielisyyttä Roeslerin ja japanilaisten lainsäätäjien välillä aiheutti sen sijaan keisarin asema ja yleisen äänioikeuden myöntäminen, jonka puolestapuhuja Roesler oli.²⁰²

Meiji-perustuslaki säädettiin vuonna 1889 ja se tuli voimaan seuraavana vuonna. Se perustui keisarin suvereniteetille. Keisarin yksinoikeus hallita Japania perustui sen mukaan muinaisen aurinkojumala Amaterasun antamalle määräykselle. Säättämällä perustuslain keisari julisti samalla halukkuutensa noudattaa sitä kansansa hyväksi. Perustuslain mukaan

---

²⁰⁰ Bertolini 2018, s. 654.

²⁰¹ Bertolini 2018, s. 654.

²⁰² Oda 1992, s. 29.

keisarilla oli kaikki hallitusvalta itsellään, ja keisarin rooli oli pyhä ja loukkaamaton. Hänen valtansa oli johdettu uskonnollisesta auktoriteetista, ja hän itse oli elävä jumala.²⁰³ Bertolini viittaa Shin'ichi Fujiin näkemykseen, jonka mukaan eurooppalaisista vaikutteista huolimatta perustuslaissa keisarin rooli oli lopulta niin japanilainen, että jotkut japanilaiset tutkijat jopa pitivät perustuslakia itse Amaterasun julkaisemana.²⁰⁴

Roesler olisi kannattanut enemmän eurooppalaista esikuvaa keisarille, eli hallitsijaa ilman uskonnollisia viitteitä. Hänen laatimassaan luonnoksessa keisarin asema oli muotoiltu maalliseksi ja perustuslailliseksi, mikä teki Japanista perustuslaillisen monarkian. Hänestä oli riittävää, että Japanin keisarillinen perinne säilytetään, mutta sitä ei ollut tarpeellista liiaksi korostaa itse perustuslaissa. Tämä Roeslerin mielipide ilmenee jo hänen määritelmästään perustuslaille, sillä hänen mukaansa perustuslaki on perustavanlaatuinen laki, jolla säädetään yksilöille tiettyjä oikeuksia, joita valtion hallituksen tulee kunnioittaa. Perustuslain tarkoitus ei siis hänestä sinänsä liity varsinaisesti keisariin. Roeslerin kanssa eri linjaa edusti muun muassa Ito, jonka mukaan keisarin uskonnollisen roolin merkitys on tärkeä säilyttää, koska se oli merkittävä osa japanilaista kulttuuria. Iton määritelmässä perustuslaille näkyikin tämä keisariuden korostaminen, sillä hänestä perustuslain perimmäinen tarkoitus on kunnioittaa keisarin suvereenia valtaa.²⁰⁵

Osa japanilaisista perustuslakiluonnostelijoista olivat perustuslain säätämisvaiheessa kannattaneet keisarille mahdollisimman vapaata valtaa, jota ei edes parlamentti pystyisi kontrolloimaan. Keisarillinen perhe olisi tullut jättää voimakkainta keisarin valtaa kannattaneiden mukaan kokonaan perustuslain ulkopuolelle. Näiden ajatusten seurauksena keisariperheen perintöä ja muita taloudellisia asioita koskevat säännöt jätettiin lopulta perustuslain ulkopuolelle, ja niitä varten laadittiin erillinen laki. Tätä keisarillista taloutta koskevaa säädöstä ei kuitenkaan julkistettu, koska sen katsottiin olevan keisarin yksityisyyttä koskeva laki.²⁰⁶

---

²⁰³ Matsui 2011, s. 10.

²⁰⁴ Bertolini 2018, s. 655.

²⁰⁵ Bertolini 2018, s. 655.

²⁰⁶ Oda 1992, s. 29.

Okudaira tuo esiin, että vaikka Preussin perustuslailla oli hyvin suuri vaikutus Japanin perustuslakiin, sen vaikutus Japanin keisaria koskeviin säännöksiin oli kuitenkin rajallinen. Se tulee ilmi jo keisaria koskevien säännösten asettelusta perustuslain rakenteessa. Preussin perustuslaissa ensimmäinen luku koski valtion valta-aluetta ja toinen luku yksilön oikeuksia. Vasta kolmas luku sääteli kuninkaan asemaa. Meiji-perustuslaissa puolestaan heti ensimmäinen luku käsitteli keisaria, mikä osaltaan ilmentää tarkoitusta vahvistaa keisarin asemaa. Tässä asiassa Japanin perustuslain valmistelijat käyttivätkin Preussin perustuslain sijaan esikuvina enemmän perustuslakeja muista Saksan keisarikunnan osista, kuten Baijerista ja Hessenistä.²⁰⁷

Huomionarvoista on, että kansaa ei tiedotettu perustuslain sisällöstä luonnosteluvaiheessa, vaikka yllä kuvatussa viiden artiklan vallassakin oli julistettu maata johdettavan yleisen mielipiteen mukaisesti. Kansalaiset saivat tietää perustuslain sisällön vasta kun se tuli voimaan. Tämä herätti joissakin ihmisissä kapinahenkeä, mutta hallitus oli osannut varautua protesteihin säätämällä asetuksen yleisestä turvallisuudesta, jonka avulla kapinoitsijat hiljennettiin nopeasti.²⁰⁸

4.4 Perustuslain sisällöstä

Japani oli ensimmäinen Aasian maa, jolla oli kirjallinen perustuslaki 1800-luvun lopulla. Syyt perustuslain säätämiseen olivat pitkälti samoja, kuin siviililain säätämisessä, eli tavoite nopeasti modernisoida valtion oikeusjärjestelmää ja yhteiskuntaa erityisesti kirjallisen lainsäädännön avulla, jotta Japani pystyisi tehokkaammin vastustamaan länsimaiden uhkaa. Länsimaissa vallitsi tuohon aikaan oikeudellinen positivismi, minkä voidaan osaltaan nähdä vaikuttaneen ideologisena taustatekijänä Meiji-perustuslain säätämisprosessissa.²⁰⁹

Perustuslaki ei ollut luonteeltaan vielä kovin edistyksellinen tai liberaali, vaikka siinä oli jo jonkin verran sääntelyä vallan jaosta ja parlamentaarisesta demokratiasta. Siinä muun muassa säädettiin, että parlamentin tulee avustaa keisaria lainsäätämisessä, mutta

---

²⁰⁷ Okudaira 1990, s. 19.

²⁰⁸ Oda 1992, s. 29.

²⁰⁹ Okudaira 1990, s. 48.

keisarilla on tästä huolimatta veto-oikeus jokaiseen lakiehdotukseen. Keisarilla oli tämän lisäksi oikeus antaa poikkeuslakeja ja itsenäisiä määräyksiä ilman parlamentin osallistumisoikeutta.²¹⁰

Keisari nimitti ministerit, ja ministerit olivat vastuussa vain keisarille. Parlamentilla ei ollut sananvaltaa ministereiden valinnassa, eikä sillä ollut keinoja valvoa ministereiden toimia.²¹¹ Ministerit olivat velvollisia avustamaan keisaria hänen hallinnollisen valtansa käytössä. Keisarin avuksi perustettiin lisäksi neuvosto, jonka rooli ylimpänä neuvoa-antavana elimenä oli muun muassa antaa lausuntoja perustuslain muutoksista, liitännäissäännöistä ja muista merkittävistä lainsäädännöllistä asioista.²¹²

Uusi perustuslaki sai myös kritiikkiä osakseen, erityisesti keisarikeskeisiltä nationalisteilta, jotka eivät olleet tyytyväisiä perustuslain ilmeisen maalliseen luonteeseen. He olisivat kannattaneet uskonnollisempaa otetta perustuslakiin. Rauhoittaakseen nämä vastustajat keisari antoi keisarillisen asetuksen koulutuksesta, jonka sisältö oli sekoitus kungfutselaisuutta ja shintolaisuutta. Asetuksessa julistettiin velvollisuus olla uskollinen keisarille ja korostettiin kuuliaisuutta kansalaisten hyveenä. Asetuksen pääasiallinen tarkoitus oli myös toimia jonkinasteisena vastalauseena liiallista länsimaistamista vastaan. Sen vaikutus kansakunnan eettisenä koodistona oli lopulta varsin suuri, ja se oli voimassa toisen maailmasodan loppuun asti.²¹³

Okudairan mukaan Meiji-perustuslakia voidaan luonnehtia termillä Schein-Konstitutionalismus, eli pseudokonstitutionalismi. Tällä hän ilmeisesti viittaa siihen, että Japanin poliittinen järjestelmä oli demokratian osalta lapsenkengissä, koska demokratia katsottiin vielä tässä vaiheessa soveltumattomaksi Japanin oikeusjärjestelmään. Tämän vuoksi Japanin perustuslaki ei vielä mahdollistanut varsinaista kansantasavaltaa, vaan Okudairan mukaan perustuslaki edusti eräänlaista modernisoitua versiota absoluuttisesta

---

²¹⁰ Matsui 2011, s. 10.

²¹¹ Oda 1992, s. 30.

²¹² Matsui 2011, s. 10.

²¹³ Oda 1992, s. 30.

monarkiasta, vaikkakin siinä oli omaksuttu piirteitä Westminsterin kaksikamarisesta parlamentaarisesta järjestelmästä.²¹⁴

1700-luvun vallankumouksellinen ilmapiiri, jossa useat valtiot pitivät tärkeänä oman perustuslain säätämistä, oli jo hiipunut 1800-luvun loppupuolelle tultaessa. Tämän vuoksi länsimaissa oltiin varsin suvaitsevaisia Meiji-perustuslain Okudairan kuvaamaa pseudotyyppistä luonnetta kohtaan. Jonkin asteisesta näennäisyydestään huolimatta Meiji-perustuslaki mahdollisti japanilaisen yhteiskunnan uudistumisen ja alkavan tien kohti hidasta demokratisoitumista. Varsinaisesti demokratia omaksuttiin Japaniin kuitenkin vasta toisen maailmansodan jälkeen, kun maahan säädettiin uusi perustuslaki.²¹⁵

Oikeuslaitos oli myös sidottu keisarin tahtoon, sillä tuomiovaltaa tuli käyttää keisarin nimissä. Tuomiovalta ei siis ollut riippumatonta, ja tuomioistuinten valta oli muutoinkin rajoitettua. Tuomioistuimilla ei tämän lisäksi ollut valtaa tarkistaa säädettyjen lakien perustuslainmukaisuutta.²¹⁶

Perustuslain toinen luku koski yksilöiden oikeuksia ja velvollisuuksia. Siinä säädetyt oikeudet ja vapaudet eivät kuitenkaan perustuneet ajatukseen luonnollisista oikeuksista samalla tavalla kuin esimerkiksi Ranskan ihmisoikeusjulistuksessa tai Yhdysvaltain itsenäisyysjulistuksessa. Japanin perustuslaissa yksilön oikeudet kuvattiin sen sijaan keisarin hyväntahtoisena lahjoituksena Japanin kansalaisille, eikä jokaiselle ihmiselle automaattisesti syntymästä asti kuuluviksi. Perustuslaissa säädetyt oikeudet toimivat jonkinasteisena turvana valtion toimeenpanovallalle, mutta ne eivät vielä tuoneet turvaa lainsäädäntövaltaa varten. Kansalaisten oikeuksia oli siis varsin helppo rajoittaa lainsäädännöllisin keinoin, vaikka oikeudet oli asetettu perustuslain tasolla.²¹⁷ Japanin Meiji-perustuslaissa säädetyt oikeudet eivät siis vastanneet täysin perinteistä länsimaista käsitystä perus- ja ihmisoikeuksista, mutta ne olivat kuitenkin suuri harppaus eteenpäin Japanin perustuslaillisessa historiassa, sillä tätä ennen varsinaisista yksilön oikeuksista ei juurikaan Japanissa ollut edes puhuttu.

---

²¹⁴ Okudaira 1990, s. 22.

²¹⁵ Okudaira 1990, s. 22.

²¹⁶ Matsui 2011, s. 10.

²¹⁷ Ryosuke 1958, s. 398.

Perustuslaissa taattiin äänioikeus vasta hyvin rajoitetusti: täysi-ikäisille miehille, joilla oli riittävä varallisuus.²¹⁸ Oda huomauttaakin, että vain 1,1 prosenttia väestöstä pystyi äänestämään parlamentin alanhuoneen jäsenistöstä.²¹⁹ Naiset saivat äänioikeuden vasta toisen maailmansodan jälkeen.²²⁰ Sananvapaus puolestaan oli myös taattu perustuslaissa, mutta sitä rajoitettiin ankarasti erillisillä laeilla ja rikoslaissa säädetyllä kiellolla herjata keisaria.²²¹

Uskonnonvapautta suojattiin perustuslaissa, mutta sen toteuttaminen ei saanut loukata keisaria tai rauhaa. Shintolaisuus oli perustuslaissa säädetty valtion uskonnoksi.²²² Ryosuke huomauttaa aiheellisesti, että varsinaisesta uskonnonvapaudesta ei kuitenkaan ollut vielä kyse, sillä jokainen japanilainen oli velvoitettu hyväksymään shintolaisuuden opit itseään koskeväksi henkilökohtaisesta uskostaan huolimatta.²²³ Syy shintolaisuuden valintaan oli puhtaasti poliittinen: kyseinen uskonto sopi parhaiten keisarin vahvan aseman tukemiseen, koska siinä korostettiin esi-isien palvontaa.²²⁴ Perustuslain tasoisesta uskonnonvapaudesta kuitenkin seurasi kristinuskon aseman muodollinen tunnustaminen Japanissa.²²⁵

Tässä yhteydessä on aiheellista tuoda esiin, että Japanissa oli 1800-luvun lopulla käyty keskustelua jopa siitä, olisiko valtion syytä kääntyä kristinuskoon vahvistaakseen pyrkimyksiään modernisoitua. Kristinuskon oli pääuskontona kaikissa länsimaissa, joita Japani käytti esikuvana lainsäädäntönsä kehittämisessä, joten japanilaiset valtaapitävät pohtivat, edistäisikö länsimaisen uskonnonkin omaksuminen Japanin tavoitetta kehittyä samalle tasolle länsivaltojen kanssa. Tämä kuitenkin katsottiin tarpeettomaksi, ja lopulta keskustelu kristinuskosta vaikutti japanilaisten mielipiteisiin länsimaita kohtaan yleisesti. Halli toteaaakin lopputuloksena olleen japanilaisten ”yli-innokkuuden” vähentyminen Japanin länsimaalaistamista kohtaan. Tästä kumpusi myös jonkinasteinen nationalistinen liikehdintä, joka pyrki suojelemaan Japanin kulttuurista identiteettiä länsimaalaisilta

---

²¹⁸ Matsui 2011, s. 11.

²¹⁹ Oda 1992, s. 30.

²²⁰ Fält ym. 1994, s. 134.

²²¹ Matsui 2011, s. 11.

²²² Matsui 2011, s. 11.

²²³ Ryosuke 1958, s. 400.

²²⁴ Oda 1992, s. 31.

²²⁵ Ryosuke 1958, s. 400.

vaikutteilta. Todettiin, että länsimainen teknologia saattoi olla ylivoimaista, mutta japanilaiset hengelliset ja eettiset arvot olivat puolestaan länsimaiden vastaavia arvokkaampia.²²⁶

Naisten asemaa ei perustuslaissa vielä parannettu. Avautuminen länsimaille oli kyllä vaikuttanut yhteiskunnalliseen keskusteluun myös naisten aseman parantamisesta, mutta muutos oli hidasta. Ensimmäiset länsimaiset vaikutteet näkyivät oikeudellisen aseman parantamisen sijaan kulttuurissa, esimerkiksi oikeudessa osallistua erinäisiin länsimaalaistyyppisiin sosiaalisiin kokoontumisiin kuten tanssiaisiin tai konsertteihin, sekä naisten pukeutumisessa ja hiustyyliin. Vähitellen naisen aseman parantaminen alettiin nähdä yhtenä keinona kehittää Japania kohti edistyksellisempää valtiota, mutta vielä perustuslakiin asti tämä tavoite ei päässyt. Perustuslaissa naiset jätettiin kaiken poliittisen toiminnan ulkopuolelle.²²⁷ Naisen asema vaimona oli myös varsin heikko, sillä ilman avioehtoa nainen pääsääntöisesti menetti omaisuutensa miehelleen. Naisella ei myöskään ollut oikeutta solmia sopimuksia tai tehdä muitakaan oikeustoimia ilman miehensä suostumusta.²²⁸

Myös hallituksen oikeudellista valvontaa oli olennaisesti rajoitettu. Ihmiset eivät voineet riitauttaa hallinnollisia toimia yleisessä tuomioistuimessa, koska tuomioistuimille oli annettu toimivalta vain siviili- ja rikosoikeudellisissa asioissa, eikä lainkaan hallinnollisissa asioissa. Hallintotuomioistuin kyllä perustettiin ottamaan vastaan valituksia, mutta valituksia pystyi antamaan vain etukäteen laaditun listan mukaisista asioista. Ihmisillä ei kuitenkaan ollut varsinaisia keinoja hakea korvauksia tai oikeutta ylipäättään, jos kokivat hallituksen ylittäneen valtaoikeutensa.²²⁹

Hall huomauttaa, että vaikka Japanin perustuslaki olikin joiltain osin vielä hyvin puutteellinen, eikä vastannut monelta osin länsimaalaisia esikuviaan, ei sitä kuitenkaan voida pitää kehittymättömänä. Perustuslaki korosti varsin konservatiivisia poliittisia ja sosiaalisia arvoja, eikä suojannut ihmisten perusoikeuksia länsimaalaisittain katsottuna

---

²²⁶ Hall 1991, s. 291.

²²⁷ Hunter 1995, s. 139–142.

²²⁸ Fält ym. 1994, s. 134.

²²⁹ Matsui 2011, s.11.

riittäväällä tavalla, mutta se oli silti Hallin mukaan luonteeltaan verrattain moderni. Perustuslaki oli valtava uudistus suhteutettuna Japanin oikeusjärjestelmän ja yhteiskunnan historiaan, ja se esitteli japanilaisille esimerkiksi oikeusvaltioperiaatteen, minkä voidaan katsoa olevan suuri harppaus Japanin kehityksessä kohti länsimaiden kaltaista suurvaltaa. Perustuslailla oli myös huomattava merkitys Japanin ja länsimaiden välisissä suhteissa, sillä Japania alettiin länsimaiden silmissä pitää vähitellen tasavertaisena länsimaiden kanssa. Tämä ilmeni myös silloisten länsimaalaisten poliittisten kirjoittajien teksteistä, joissa Japani katsottiin perustuslain myötä vihdoinkin ”sivistyneeksi valtioksi”.²³⁰

Meiji-perustuslaki oli voimassa toisen maailmansodan loppuun asti. Uusi, edelleen voimassa oleva perustuslaki ratifioitiin vuonna 1946 ja se astui voimaan seuraavana vuonna. Länsimaisilla vaikutteilla oli jälleen suuri merkitys perustuslain sisällössä, mutta tällä kertaa omaksumisprosessi lähti hyvin eri lähtökohdista kuin Meiji-kauden aikana. Japani oli kokenut tappion toisessa maailmansodassa, ja pakotettu antautumaan Yhdysvalloille ehdoilla. Liittoutuneet miehittivät Japanin, ja uusi perustuslaki laadittiin liittoutuneiden tiukan valvonnan alla.²³¹ Meiji-perustuslain säätämisessä länsimaiset vaikutteet oli otettu vastaan vapaaehtoisesti ja suurella innolla, mutta nyt Japanin asema sodan häviäjänä pakotti sen hyväksymään erityisesti Yhdysvaltojen asettamat erityisehdot perustuslaille. Länsimaisen oikeuden omaksuminen tapahtui siis tällä kertaa täysin eri ilmapiirissä, ja oli ymmärrettävästi omiaan synnyttämään katkeruutta japanilaisten keskuudessa.

---

²³⁰ Hall 1991, s. 299.

²³¹ Noda 1992, s. 190.

5 LOPUKSI

1800-luvun puolivälissä tapahtunutta avautumista ulkomaailmalle voidaan hyvällä syyllä pitää käännekohtana Japanin oikeushistoriassa. Kolonialismin uhka toimi liikkeellepanevana tekijänä Japanin hallituksen tavoitteessa luoda maalle kattava, länsimaalaistyyppinen lainsäädäntö. Projekti oli valtava, koska Japanissa oli ennen Meiji-restauraatiota hyvin vähän kirjoitettua lainsäädäntöä, eikä lailla voida katsoa olleen japanilaisten mielestä ylipäättään suurta itseisarvoa. Japanin oikeusjärjestys koostui lähinnä tapaoikeudesta ja uskontosävytteisistä moraaliohjeista.

Japanin hallitus oli tavoitteessaan päättäväinen, ja lopputuloksena on noin parikymmentä vuotta kestänyt intensiivinen lainsäätämisen ajanjakso. Japanilaiset valtiomiehet aloittivat Meiji-restauraation johdosta tapahtuneen vallan vaihtumisen jälkeen perusteellisen länsimaisen oikeuden sisällön selvitystyön, jossa punnittiin eri valtioiden oikeusjärjestysten soveltuvuutta Japanin yhteiskuntaan ja kulttuuriin. Japanilaiset hyödynsivät tässä huolellisessa projektissaan runsaasti ulkomaisia tutkijoita ja oikeustieteilijöitä, ja myös oikeustieteellinen koulutus valjastettiin tukemaan tätä samaa tavoitetta.

Lopputulos vastasi varsin pitkälle sitä, mitä Japanin hallitus tavoitteli: valtio sai itselleen verrattain laaja-alaisen kirjoitetun lainsäädännön. Erityisen merkittävää on, että Japanissa säädettiin valtion ensimmäinen perustuslaki, mikä vahvisti maan kehitystä kohti länsimaiden kaltaista oikeusvaltiota. Kirjoitettu lainsäädäntö paransi oikeusvarmuutta, ja selkeytti kansalaisten oikeuksia ja velvollisuuksia suhteessa valtioon. Länsimaalaisille itsestään selvät oikeusperiaatteet kuten rikosoikeudellinen laillisuusperiaate ja oikeusvaltioperiaate olivat japanilaisille aivan uudenlaisia konsepteja. Toinen merkittävä lainsäädäntöhanke oli siviililaki, joka puolestaan määritteli ensimmäisen kerran maan historiassa japanilaisten suhteita toisiinsa lain keinoin.

Lainsäätämisprosessi ei suinkaan sujunut ongelmitta, eikä aina edes kovin suoraviivaisesti. Ensimmäinen merkittävä länsimaista kopioitu laki oli niin sanottu vanha siviililaki, joka kuitenkin katsottiin niin epäonnistuneeksi, ettei sitä koskaan saatettu voimaan. Japanilaiset

lain luonnostelijat joutuivat työskentelemään kiireessä ja tutustumaan itselleen täysin vieraisiin oikeusjärjestelmiin, ja luomaan aivan uusia japaninkielisiä sanoja kuvaamaan länsimaisia käsitteitä, joille ei japanin kielessä vielä ollut olemassa vastinetta. Perustuslain säätämässä omat ongelmansa puolestaan loi polveileva luonnosteluvaihe, jossa lähes jokainen japanilainen oligarkki halusi tuoda esiin oman, perustelluimmaksi katsomansa mielipiteen tulevan perustuslain sisällöstä. Erimielisyyttä oli kautta linjan myös siitä, mikä olisi tarkoituksenmukaisin valinta länsimaiden oikeusjärjestysten ja hallintomuotojen joukosta Japanin lainsäädännön esikuvaksi. Itsestään selvästi lainsäätäminen ei siis ollut vailla poliittisia tai yhteiskunnallisia taustatavoitteita.

Japanilaiset valtiomiehet kuitenkin ottivat tekemistään virheistä opikseen, ja jatkoivat lainsäätämistyötä määrätietoisesti. Lopputuloksena syntynyttä oikeusjärjestystä voidaan pitää varsin kehittyneenä ja kattavana, etenkin ottaen huomioon Japanin oikeuden lähtötason alkeellisuuden ja lainsäätäjien kiireellisen aikataulun.

Länsimaisen oikeuden omaksuminen oli Japanissa siis hyvin tavoitteellista, eikä maan hallitus halunnut jäädä odottamaan oikeusjärjestelmän luonnollista kehittymistä ajan myötä, vaan päämääränä oli kopioida lainsäädännön sisältö suoraan eurooppalaisista oikeusjärjestyksistä. Alkuun omaksumista tehtiin niinkin välittömällä ja yksinkertaisella tavalla kuin yrittämällä kääntää ranskalaista siviililakia japanin kielelle. Tämä sangen malttamaton ja hätiköivä omaksumistapa ei tietenkään ollut kovin menestyksenkäs, joten luonnostelussa päätettiin siirtyä työllistämään ulkomaisia asiantuntijoita. Japanista myös lähetettiin sankoin joukoin opiskelijoita ja tutkijoita ulkomaille imemään itseensä tietoa ja vaikutteita paikallisista oikeusjärjestelmistä.

Reseptio tapahtui siis käytännössä perustavanlaatuisen tutkimustyön pohjalta. Japanilaiset tutkijat ja valtiomiehet pyrkivät sinnikkäästi selvittämään, minkä valtion oikeusjärjestys sopisi parhaiten Japaniin, joten näiden välillä tapahtui paljon vertailua ja punnintaa. Lopulta saksalainen oikeusjärjestelmä valikoitui japanilaisen lainsäädännön pohjaksi, ja siitä kopioitiin eniten siirrännäisiä Japaniin. Reseptio oli lopulta niin kattavaa, että sen lopputuloksena Japanin oikeuden voidaan selvästi nähdä kuuluvan romaanis-germaaniseen oikeusperheeseen. Omaksumista tapahtui kuitenkin valikoivasti monista

muistakin oikeusjärjestyksistä, ja Japani olikin kautta prosessin kuin lapsi karkkikaupassa: valittiin innokkaasti sieltä sun täältä parhaiksi katsottuja sääntöjä ja ominaisuuksia eri valtioiden lainsäädäntöjen joukosta.

On kiistatonta, että Japanissa oikeudelliset siirrännäiset saatiin kopioitua osaksi maan oikeusjärjestelmää onnistuneesti. Onnistumiseen oli monta syytä, joista japanilaisten periksiantamaton ja tehokas työskentely länsimaistyyppisen oikeusjärjestyksen saamiseksi on jo tullut ilmi yllä. Toinen syy oli reseption perustuminen vapaaehtoisuuteen. Ajatus lainsäädännön kehittämisestä ja länsimaisten oikeusjärjestysten käyttämisestä mallina lähti japanilaisista itsestään, eikä siihen tullut painostusta tai pakkoa ulkoa. Oli Japanin oma tavoite nousta länsimaisten esikuviansa tasoiseksi suurvallaksi, ja oli alusta asti selvää, että tämä edellyttäisi kehittyntä lainsäädäntöä. Koska pyrkimyksenä oli kehittää valtiota samalle tasolle länsimaiden kanssa, valikoitui lainsäädännön malliksi itsestään selvästi länsimaiden oikeusjärjestykset. Olihan niiden toimivuus jo tullut todistettua käytännössä, sillä Euroopan valtiot olivat ilmeisen selvästi kehittyneempiä verrattuna Japanin yhteiskuntaan. Koska reseptio oli vapaaehtoista, oli Japanilla motivaatiota toteuttaa se mahdollisimman perusteellisesti ja laaja-alaisesti.

Eräs osoitus Japanin onnistumisesta länsimaisen oikeuden omaksumisessa on se, että muut Aasian maat seurasivat pian sen jalanjalkia. Japani oli edelläkävijä, joka näytti mallia muille aasialaisille valtioille lainsäädännön kehittämisestä eurooppalaisen esikuvan mukaan. Jos reseptioprosessi olisi epäonnistunut Japanissa, muut valtiot tuskin olisivat motivoituneet yrittämään samaa perässä. Koreassa ja Kiinassa jopa kutsuttiin japanilaisia oikeustieteilijöitä avustamaan lainsäädännön uudistamistyössä, mutta reseptio ei näissä valtioissa lopulta kuitenkaan onnistunut yhtä tehokkaasti kuin Japanissa.

Kuten Watson on todennut, ei siirrännäisen onnistumisesta voi sanoa mitään sillä perusteella, että siirrännäinen jatkaa kehittymistä uudessa ympäristössään. Näin on myös Japanissa, jossa kopioitu länsimainen oikeus ei suinkaan säilynyt muuttumattomana reseption jälkeen, vaan se muokkaantui ajan kuluessa enemmän japanilaisvaikutteisemmaksi. Tähän oli syynä ensinnäkin se, että monet omaksutuista länsimaisen oikeusjärjestelmän piirteistä oli japanilaisille vaikea sisäistää, koska ne olivat

aivan vieraita perinteisestä japanilaisesta oikeusjärjestelmästä katsottuna. Vaikka itse reseptio olikin nopeaa, ei sopeutuminen uuteen lainsäädäntöön välttämättä sitä siis ollut. Jopa varsinaista vastustelua oli havaittavissa, mutta Japanin valtaapitävät tukahduttivat vastalauseet ripeästi.

Toiseksi oikeusjärjestyksen muokkaantumiseen japanilaisemman näköiseksi vaikutti se, että omaksuttuun lainsäädäntöön oli jäänyt kiireellisen säätämistyön takia suoranaisia aukkoja, jotka japanilaiset tuomioistuimet joutuivat ratkaisutyössään täyttämään. Koska länsimainen oikeus oli monille japanilaisille oikeustieteilijöillekin vielä varsin vierasta, oli selvää, että tuomarit hyödynsivät näiden aukkojen täyttämässä heille tuttua oikeuslähdettä, eli perinteistä japanilaista tapaoikeutta. Näin omaksuttu länsimainen oikeusjärjestys kehittyi oikeuskäytännössä osittain japanilaiseen suuntaan. Tämän voidaan kuitenkin nähdä osaltaan olevan reseption onnistumista selittävä tekijä, koska tällä tavalla uuteen oikeusjärjestykseen oli helpompi tottua, kun siinä oli uuden lisäksi jotain vanhaa.

Todisteena reseption onnistumisesta voidaan toki pitää myös sitä, että 1800-luvun lopussa säädetty Meiji-siviililaki on edelleen voimassa Japanissa, vain hieman muunneltuna. Perustuslailla ei valitettavasti ollut näin menestyksenkäs kohtalo, sillä se joutui pelinappulaksi sodanjälkeisessä yhteiskunnassa. Toisessa maailmansodassa hävinnyt Japani joutui alistumaan Yhdysvaltojen miehityksen alle, ja oli pakotettu hyväksymään Yhdysvaltojen edellyttämät muutokset perustuslakiin.

1800-luvun reseption seurauksena Japani kuuluu aasialaiseen oikeusperheeseen enää vain maantieteellisesti, ja oikeusjärjestelmän sisällön puolesta on selvää, että se edustaa enimmiltä osin länsimaalaista oikeusjärjestelmää, ja tarkemmin sanottuna rooman-germaanista oikeutta.